

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Jan Vocetka

Předpoklady nabytí dědictví

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. doc. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Katedra: Katedra občanského práva

květen 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14. května 2013

.....

Jan Vocetka

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval prof. doc. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc. za jeho odbornou pomoc, kterou mi věnoval při psaní této diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Dědické právo obecně	2
2. Základní zásady dědického práva	4
2.1 Zásada osobní autonomie	5
2.2 Zásada univerzální sukcese	5
2.3 Zásada přechodu majetku zůstavitele na dědice jeho smrtí	7
3. Právní úprava dědického práva	9
4. Předpoklady dědické posloupnosti.....	10
4.1 Smrt fyzické osoby.....	11
4.1.1 Prokázání smrti a její význam v dědickém právu	12
4.1.2 Prohlášení fyzické osoby za mrtvou	13
4.1.3 Zrušení rozhodnutí o prohlášení za mrtvého.....	14
4.1.4 Kniha úmrtí a příslušný matriční úřad	15
4.2 Existence pozůstalosti, resp. dědictví	16
4.2.1 Povaha majetku pozůstalého a institut ležící pozůstalosti	18
4.2.2 Předmět dědictví.....	19
4.2.3 Práva a povinnosti, která zanikají smrtí fyzické osoby.....	22
4.2.4 Zvláštní skupina práv, které smrtí fyzické osoby nezanikají	24
4.3 Existence a způsobilost dědice nabytí dědictví	28
4.3.1 Absolutní dědická způsobilost	29
4.3.2 Relativní dědická způsobilost a dědická nezpůsobilost	31
4.4 Právní důvod dědění (dědický titul).....	36
4.4.1 Souběh dědických titulů.....	36
4.4.2 Dědění ze zákona	38
4.4.3 Dědění ze závěti	40
4.4.4 Dědická smlouva	43
4.5 Přijetí a odmítnutí dědictví.....	45
Závěr	53
Seznam použité literatury.....	55

Úvod

Diplomovou prací na téma předpoklady nabytí dědictví jsem se rozhodl vypracovat z několika důvodů. Prvním důvodem je můj zájem o problematiku právní úpravy dědického práva v České republice a mnou zvolené téma diplomové práce mi umožní hlouběji prozkoumat a porozumět této části občanského práva.

Dalším důvodem je skutečnost, že každý se ve svém životě ocitne v situaci, ve které se setká s dědickým právem. Ať už v případě, kdy se stane právním nástupcem po určité zemřelé fyzické osobě nebo naopak když sám svou smrtí zanechá pozůstalost a bude např. chtít předem upravit právní poměry svých právních nástupců vůči svému majetku. Z toho plyne, že schopnost orientovat se v dané právní úpravě je důležitá jak pro právní praxi, tak i pro soukromý život.

Posledním důvodem je historická konzistence norem dědického práva, které úzce souvisí s právem vlastnickým. Základní cíle a zásady dědického práva se v historickém vývoji mění jen minimálně, protože i nadále zůstává hlavním cílem dědického práva zachování majetkových hodnot, tím že se zajistí, že vlastnické právo k majetku pozůstalého přejde na jeho právní nástupce.

V této diplomové práci se budu na začátku věnovat obecné charakteristice dědického práva, základním zásadám, které se v něm uplatňují a právní úpravě dědického práva v České republice. Hlavní část této práce se bude soustředit na předpoklady, jejichž naplněním zákon podmiňuje nabytí dědictví – smrt fyzické osoby (zůstavitele), existence dědictví (pozůstalosti), dědický titul (závěť nebo zákon) a způsobilost být dědicem, resp. dědickou nezpůsobilost.

V poslední části práce se budu věnovat otázce přijetí a odmítnutí dědictví. V průběhu práce také upozorním na několik nových institutů, které se nacházejí v již přijaté, leč dosud ještě neúčinné právní úpravě nového občanského zákoníku, které současná právní úprava nezná. Těmito novými instituty jsou především odkaz a dědická smlouva.

1. Dědické právo obecně

Dědické právo je soubor norem občanského práva, které mají za cíl zajistit přechod práv a povinností zemřelé fyzické osoby na jeho dědice. Tento přechod práv a povinností nastává z důvodu události ve vnějším světě, kterou je smrt fyzické osoby. Každá fyzická osoba má podle § 7 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník od svého narození včetně již počatého dítěte, pokud se ovšem narodí živé (tzv. nasciturus), způsobilost mít práva a povinnosti neboli právní subjektivitu. Tato způsobilost mít práva a povinnosti se v dědickém právu mimo jiné projevuje způsobilostí nabývat majetek či mít určité povinnosti např. platit výživné. Po smrti fyzické osoby dochází k zániku způsobilosti mít práva a povinnosti. Smrt tedy představuje určitý předěl, po kterém je třeba vyřešit, jaký bude další osud práv a povinností zemřelého a na koho tyto práva přejdou.

Výše uvedené platí bezvýjimečně pouze pro fyzické osoby, u právnických osob dochází ke vzniku jejich způsobilosti mít práva a povinnosti jejich založením a k jejich zániku dochází jinými právními skutečnostmi než u fyzických osob, např. zrušením právnické osoby. Tyto rozdíly ale nebrání tomu, aby právnické osoby nemohly být dědici po osobách fyzických.

Dědické právo rozlišuje dvě skupiny práv a povinností. První skupinu představují práva a povinnosti, které jsou s ohledem na svou ryze osobní povahu a výlučnost natolik spjata s fyzickou osobou svého nositele, že po smrti této osoby zanikají. „*Jde především o tzv. osobní práva a povinnosti vztahující se k hodnotě lidské osobnosti, tj. k její tělesné integritě, osobní svobodě, cti a důstojnosti, podobě, slovním projevům, osobnímu soukromí apod.*“¹, která vycházejí z § 11 občanského zákoníku.

Dále zanikají např. povinnosti dle § 579 odst. 1 občanského zákoníku, jejichž obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem. Dále dle § 579 odst. 2 občanského zákoníku zanikne právo, jehož plnění bylo omezeno jen na osobu věřitele, taktéž dle stejného ustanovení zanikne i právo na bolestné a

¹ MIKEŠ, J. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, 9 s.

na náhradu za ztížení společenského uplatnění a v neposlední řadě zanikají i práva a povinnosti z rodinně právních vztahů jako je např. manželství, rodičovství a osvojení.

Druhou skupinu tvoří práva a povinnosti, jejichž předmětem jsou hodnoty, které jsou svou existencí nezávislé na určitém oprávněném či zavázaném subjektu² a které tento subjekt přetrvávají a přecházejí dědickou sukcesí na jeho právní nástupce. Do této skupiny patří primárně vlastnické právo, resp. práva a povinnosti majetkového charakteru. Smrtí zemřelého jeho majetek nezaniká, ale naopak přechází na jeho právního nástupce. Dá se říci, že majetek a na něj navázané vlastnické právo tedy přesahuje existenci svého původního nositele. Tento přesah vychází z flexibility vlastnického práva. „*Vlastnické právo tím, že se upíná k věci, která co do povahy a trvání není vázána na určitý vlastnický subjekt, v tomto směru svou flexibilitou nevytváří žádné překážky při dědění.*“³ Oproti této absolutní povaze vlastnického práva je výše zmíněná první skupina práv a povinností tvořena závazkovým právem, v němž jsou vztahy povahy relativní, spjaté na konkrétních osobách.

Dědické právo můžeme chápat ve dvou různých smyslech, dědické právo v subjektivním smyslu a dědické právo v objektivním smyslu. Soubor právních norem dědického práva v objektivním smyslu upravuje přechod práv a povinností po smrti oprávněného subjektu na jeho právního nástupce. Dědické právo v subjektivním smyslu představuje souhrn práv a povinností svědčících těm, kdo se stanou právními nástupci zemřelého. Tato práva a povinnosti vznikají dědicům podle objektivního dědického práva v důsledku smrti zemřelého. Toto subjektivní dědické právo je absolutní a působí erga omnes.

V historickém vývoji dědického práva se vyskytují dvě pojetí, kterými můžeme na dědické právo nazírat. Jedná se o kolektivistické a individualistické pojetí. Kolektivistické pojetí spočívá v tom, že majetek po zemřelém by měl zůstat ve vlastnictví určitého celku, jehož byl zemřelý součástí např. dříve kmen, nyní obec nebo stát. Toto pojetí zohledňuje určitou míru solidarity ve prospěch celku, avšak samo o sobě popírá práva a povinnosti zůstavitelových dědiců,

² MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 9 s.

³ Tamtéž, 16 s.

kterým by jinak svědčil některý z dědických titulů. Tento argument ale zastánci kolektivistické pojetí odmítají s tím, že se jinak zůstavitelovým dědicům dostává majetkovému zvýhodnění oproti ostatním členům společnosti bez toho, aby se o to sami nějak přičinili. Toto pojetí dědického práva nachází uplatnění převážně v komunistických právních teoriích a doktrínách, kde naplno zohledňuje svůj negativní přístup vůči vlastnickému právu individuálních osob.

Individualistické pojetí vychází z toho, že práva a povinnosti po zemřelé osobě mají připadnout individuálně určeným osobám (dědicům zůstavitele), kterým svědčí některý z dědických titulů. Toto pojetí vychází z osoby zůstavitele a jeho vlastního rozhodnutí s tím, že on sám si přeje určit, komu po jeho smrti připadne jeho majetkem s tím, že v tomto rozhodnutí je promítnuto jeho přání, aby jeho majetek dostala osoba, která je mu blízká. V české právní úpravě se prosadilo individualistické pojetí dědického práva, což je promítnuto v článku 11 zákona č. 2/1993Sb., Listina základních práv a svobod, který stanoví, že každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.

2. Základní zásady dědického práva

Základní zásady jsou východiskem a kritériem celého právního řádu, jsou jeho vůdčí ideje. Jsou to principy, na jejichž základech jsou postaveny další právní normy. Základní zásady dědického práva formuloval před více než sto lety Emanuel Tilsch.⁴ Mezi základní zásady dědického práva podle Tilsche patří: princip zachování hodnot, princip pořizovací volnosti, princip volnosti dědicovy u přijetí dědictví, princip úřední ingerence, princip rovnosti a princip universální sukcese. Ze všech těchto zásad vychází i současná právní úprava dědického práva. Dále se budu podrobněji věnovat dle mého názoru třem vůdčím zásadám, zásadě osobní autonomie, zásadě univerzální sukcese a zásadě přechodu zůstavitelova majetku na jeho dědice smrtí zůstavitele.

⁴ TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Sborník věd právních a státních, 1905, 9 - 38 s.

2.1 Zásada osobní autonomie

Zásada osobní autonomie neboli zásada testovací volnosti umožňuje naprostou testovací volnost zůstavitele se svým majetkem pro případ jeho smrti. Tato zásada preferuje a dává důraz na závěť na úkor zákonné dědické posloupnosti. Zákonná dědická posloupnost plní pouze subsidiární úlohu, to znamená, že se uplatní pouze v případě, jestliže zůstavitel o svém majetku nepořídí žádnou závěť. Pokud by byla tato zásada aplikována bez určité modifikace, pak by hrozilo, že nejbližší pokrevní příbuzní zůstavitele by v případě závěti pro ně nepříznivé byli opomenuti a nemuseli by po zůstaviteli zdědit vůbec nic, což je morálně velmi sporné. Tato nevýhodnost vůči nejbližším pokrevním příbuzným zůstavitele musí být vykompenzována, proto zde nastupuje historicky starší zásada familiarizace neboli zásada rodinného dědického nástupnictví, která určuje, že majetek po zůstaviteli by měl připadnout jeho pokrevním příbuzným a jeho manželovi.

Současná právní úprava v českém právu spočívá na kompromisu obou výše zmíněných zásad, ale dle mého názoru je vedoucí zásada testovací volnosti, která je pouze modifikována zásadou familiarizace. To dovozují z toho, že testovací volnosti (závěť) má podle platného práva přednost před zákonnou dědickou posloupností. Výše zmíněná modifikace se dále projevuje omezením testovací volnosti zůstavitele institutem tzv. neopomenutelných dědiců (*heredes necessarii*). Tento institut určuje, které osoby příbuzensky spjaté s osobou zůstavitele musí dostat svůj celý dědický podíl, bez ohledu na existenci či obsah závěti, který by jim připadl při zákonné dědické posloupnosti (povinný podíl) a u jiných osob alespoň zákonem stanovenou část jejich dědického podílu. Tyto osoby lze zbavit jejich zákonného podílu pouze v případě zákonem stanovených závažných důvodů (vydědění).

2.2 Zásada univerzální sukcese

Zásada univerzální sukcese spočívá v tom, že práva a povinnosti zůstavitele, ovšem jen ty, které jeho smrtí nezanikají, přechází na jeho právní nástupce jako jeden nerozlučný celek. Tento celek bezprostředně přechází smrtí

zůstavitele ipso iure tj. ze zákona na jeho dědice, žádný jiný úkon již zákonem vyžadován není (kromě prohlášení dědice, že dědictví neodmítá). Nicméně určitá ingerence veřejné moci v podobě deklaratorního rozhodnutí soudu se uplatní při potvrzení nabytí dědictví (viz níže zásada přechodu zůstavitelova majetku na jeho dědice smrtí zůstavitele).

Dědicové zůstavitele plně vstupují do právního postavení jejich předchůdce a stávají se jeho univerzálními právními nástupci. „*Dědic jako univerzální sukcesor vstupuje do majetkoprávních poměrů svého předchůdce v celé jejich šíři a ve všech jejich složkách, aniž by o existenci jednotlivých práv nebo povinností musel mít vědomost. Dědic v pravém slova smyslu se tak stává alter ego zůstavitele.*“⁵ Na dědice přecházejí jak aktiva (majetek) tak i pasiva (závazky, dluhy a přiměřené náklady spojené s pohřbem) jeho předchůdce. Protože universální sukcesí dochází ke splnutí dědicova majetku s majetkem zůstavitele, je odpovědnost dědice za pasiva zůstavitele omezena v § 470 odst. 1 občanského zákoníku jen do výše ceny nabytého dědictví.

Opakem univerzální sukcese je sukcese singulární, kterou představuje především institut odkazu (legatum). Odkaz je jednostranný právní úkon pro případ smrti, kterým zůstavitel poskytuje určitou majetkovou výhodu ve prospěch osoby, která nemusí být jeho dědicem. Odkaz tedy umožňuje nabytí jednotlivě určených věcí nebo práv ze zanechaného majetku zůstavitele třetí osobou, která nemusí být dědicem zůstavitele, přičemž k nabytí jednotlivé věci nebo jednotlivého práva dochází jiným způsobem nežli dědickým nástupnictvím. Tato osoba, které svědčil odkaz zůstavitele, se nazývala odkazovníkem.

Odkazovník, aniž by se stal dědicem zůstavitele, získával od zůstavitele určitou majetkovou hodnotu, přičemž vůbec nebyl odpovědný (spoluodpovědný) za dluhy tížící dědictví, tak jako jsou odpovědni dědicové zůstavitele, kteří odpovídají podle poměru ceny jimi nabytého majetku vůči ceně celého dědictví. Odkaz touto nespoluodpovědností odkazovníka prolamuje zásadu univerzálního dědického nástupnictví.⁶

⁵ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3.* 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2002, 278 s.

⁶ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická poslušnost.* 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 25 s.

Právo na odkaz bylo dle obecného zákoníku občanského z roku 1811 právo obligační, nikoliv dědické, a vznikalo odkazovníkovi vůči dědicům zůstavitele. Ten tak měl právo po nich požadovat vydání předmětu odkazu. Odkaz však současná právní úprava nepřipouští, takže na každého, komu zůstavitel závětí odkáže jednotlivou věc nebo právo se hledí jako na jeho dědice, a to se všemi z toho vyplývajícími důsledky, tedy včetně spoluodpovědnosti za jeho dluhy. Nový občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., ale odkaz opět navrácí do české právní úpravy v § 1594 až 1632.

2.3 Zásada přechodu majetku zůstavitele na dědice jeho smrtí

Zásada přechodu zůstavitelova majetku na jeho dědice smrtí zůstavitele znamená, jak již bylo uvedeno výše, že dědic nabývá dědictví ipso iure již okamžikem smrti zůstavitele, čili nezprostředkovaně, přímo na základě této právní skutečnosti. I když žádný jiný úkon k nabytí dědictví již zákonem vyžadován není (kromě prohlášení dědice o tom, že dědictví neodmítá), tak dle současné teorie a praxe se uplatní určitá ingerence veřejné moci⁷ a to při potvrzení a vypořádání dědictví v podobě deklaratorního rozhodnutí soudu (resp. soudem pověřeného notáře, který jedná jakožto soudní komisař a jehož úkony se považují dle § 38 odst. 3 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, za úkony soudu). Usnesení o dědictví, kterým se potvrzuje nabytí dědictví, tedy pouze deklaruje právní stav, k němuž s účinky ke dni smrti zůstavitele došlo a jako takové dědici potvrzuje jeho postavení jakožto právního nástupce zůstavitele. Tímto usnesením tak soud (soudem pověřený notář) potvrdí nabytí dědictví jedinému dědici podle § 175q odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu.

Soud dále také potvrdí, že dědictví, které nenabyl žádný dědic, připadlo na základě § 462 občanského zákoníku jako odúmrtí státu [§ 175q odst. 1 písm. b) občanského soudního řádu], schválí podle § 482 občanského zákoníku dohodu o vypořádání dědictví mezi více dědici nebo dohodu o přenechání předluženého dědictví k úhradě dluhů [§ 175q odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu] a

⁷ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Linde, 2008, 1332 s.

konečně potvrdí nabytí dědictví podle dědických podílů, nedojde-li mezi dědici k dohodě [§ 175q odst. 1 písm. d) občanského soudního řádu].

Dědicové jsou omezeni v nakládání s majetkem, který náleží do dědictví, až do doby vydání výše zmíněného rozhodnutí z důvodu ochrany oprávněného dědice. Zjistí-li se podle § 485 odst. 1 občanského zákoníku po projednání dědictví, že oprávněným dědicem je někdo jiný, je povinen ten, kdo dědictví nabyt (tzv. nepravý dědic), vydat oprávněnému dědici majetek, který z dědictví má, podle zásad o bezdůvodném obohacení tak, aby neměl majetkový prospěch na újmu pravého dědice. Nepravým dědicem je podle judikátu Nejvyššího soudu „osoba, která podle rozhodnutí o dědictví nabyt majetek zůstavitele, ačkoliv podle dědického práva jej neměla nabyt buď vůbec nebo v takovém rozsahu, v jakém jej nabyt.“⁸

Nepravý dědic ale má dle § 485 odst. 2 občanského zákoníku právo, aby mu oprávněný dědic nahradil náklady, které na majetek z dědictví vynaložil, a za předpokladu, že nevěděl nebo nemohl vědět, že oprávněným dědicem je někdo jiný, mu rovněž náleží i užitky z dědictví. Ustanovení § 486 občanského zákoníku, podle kterého je ten, kdo v dobré víře něco nabyt od nepravého dědice, jemuž bylo dědictví potvrzeno, chráněn tak, jako by to nabyt od oprávněného dědice, představuje jednu z mála výjimek ze zásady, že nikdo nemůže na jiného převést více práv než sám má (nemo ad alium plus iuris transfere potest quam ipse habet). V tomto případě převáží ochrana dobré víry nabyvatele, která vychází z pravomocného potvrzení dědictví, byť i nepravému dědici, za předpokladu, že nabyvateli nebylo a ani nemohlo být známo, že výše zmíněné rozhodnutí neodpovídá skutečnému stavu věci.⁹

Ochrana oprávněného dědice je taktěž úzce spojena s ustanovením § 175r odst. 1 občanského soudního řádu, které spočívá v tom, že dědicové mohou s věcmi nebo s jiným majetkem náležejícím do dědictví během dědického řízení nakládat nebo činit jiná opatření, která přesahují rámec obvyklého hospodaření, jen se svolením soudu. Cílem této úpravy je tedy už během dědického řízení

⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1206/2001 ze dne 8. 10. 2001

⁹ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 133 s.

zamezit tomu, aby nepravý dědicové nemohli zcizit majetek náležící do dědictví, pokud by se ukázalo, že jim dědické právo nesvědčí.

Majetek pozůstalého tvoří jakýsi celek, s nímž si za jeho života sám libovolně disponuje, po jeho smrti se tento majetkový celek označuje za pozůstalost. Tato pozůstalost může mít povahu věci hromadné podobně jako má podnik podle § 5 odst. 2 zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, sama však dle platné právní úpravy nemá právní subjektivitu z toho důvodu, že se v současné právní úpravě nepoužívá institut tzv. „ležící pozůstalosti“ (hereditas iacens).

Ze zásady přechodu zůstavitelova majetku na jeho dědice smrtí zůstavitele také vyplývá to, že úkony, ke kterým v řízení o dědictví dochází až s určitým časovým odstupem ode dne smrti zůstavitele, mají zpětné účinky k datu smrti zůstavitele (působí ex tunc), to se týká např. prohlášení o odmítnutí dědictví či schválení dohody o vypořádání dědictví. *„Právní vztahy, byť i sebevíc vzdálené ode dne zůstavitelovy smrti, existovaly již v době nápadu dědictví, třebaže mezi touto právní skutečností a konečným rozhodnutím v dědické věci byly nezbytné některé právní úkony ze strany dědiců i ze strany státního orgánu.“*¹⁰

3. Právní úprava dědického práva

Ústavní základ úpravy dědického práva je velice strohý, je obsažen pouze v již zmíněném článku 11 Listiny základních práv a svobod, který ústavně zaručuje dědění a vlastnické právo. Na zákonné úrovni je dědické právo upraveno převážně v občanském zákoníku, občanském soudním řádu a v zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, který se užije v případě přítomnosti mezinárodního prvku v dědickém právu.

Občanské právo se dělí na právo hmotné a procesní. Hmotné právo spočívá *„v označení souhrnu právních norem a subjektivních práv, které (na rozdíl od práva procesního) směřují bezprostředně k naplňování účelu práva a jsou smyslem právní úpravy.“*¹¹ Naproti tomu procesní právo *„slouží k naplnění*

¹⁰ MIKEŠ, J. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, 22 - 23 s.

¹¹ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 128 s.

*účelu právní úpravy zprostředkovaně. Slouží k úpravě postupu orgánů veřejné moci, k vytváření a ochraně hmotných práv. Účastníkům řízení jsou dána nová, procesní práva a povinnosti.*¹² Dědické právo se taktéž dělí na hmotné a procesní. Hmotněprávní úprava dědického práva se v současném právním řádu vyskytuje především v části sedmé občanského zákoníku v ustanoveních § 460 až 487. V těchto ustanoveních je upraveno nabývání dědictví, odmítnutí dědictví, dědická způsobilost a dědická nezpůsobilost, vydědění, přechod dluhů, jednotlivé dědické tituly, správce dědictví a ochrana oprávněného dědice.

Další ustanovení, které obsahuje úpravu dědického práva, je v § 873 občanského zákoníku. Toto přechodné ustanovení stanoví, že při dědění se použije právo platné v den smrti zůstavitele a byla-li závěť pořízena před účinností tohoto občanského zákoníku, posuzuje se její platnost podle dosavadních předpisů. Totéž se vztahuje i na platnost vydědění. Toto ustanovení obsahuje tzv. nepravou retroaktivitu, která ale je v českém právním řádu obecně přípustná.

Procesněprávní úprava se nachází v ustanoveních § 175a až 175zd občanského soudního řádu, kde je upravena např. pravomoc a příslušnost soudů v dědickém řízení, účastníci dědického řízení či postavení notářů jako soudních komisařů v dědickém řízení. Dále jde o úpravu obsaženou ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy v ustanoveních § 74 až 112.

4. Předpoklady dědické posloupnosti

Předpoklady dědické posloupnosti jsou zákonem stanovené podmínky, které musejí být splněny, aby mohlo dojít k samotné realizaci dědického práva, tedy aby mohlo dojít k právnímu nástupnictví oprávněné osoby po osobě zemřelé podle ustanovení dědického práva. Mezi tyto předpoklady se řadí: smrt fyzické osoby (zůstavitele), existenci dědictví (resp. pozůstalosti), existenci a způsobilost dědice nabýt dědictví, dědický titul neboli právní důvod dědění a přijetí či případné odmítnutí dědictví dědicem.

¹² Tamtéž

4.1 Smrt fyzické osoby

Smrt fyzické osoby představuje základní předpoklad k tomu, aby se dědické právo vůbec mohlo realizovat. Smrt fyzické osoby je právní skutečnost, bez které by se nemohlo v dědickém právu dále postupovat. Je to tedy *condicio sine qua non*, neboli „podmínka bez které nelze“. Pojmeme smrt se z lékařského hlediska rozumí podle § 2 písm. e) zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene. Smrtí fyzické osoby dochází podle § 7 odst. 2 občanského zákoníku k zániku její způsobilosti mít práva a povinnosti a zároveň dochází univerzální sukcesí k přechodu práv a povinností zůstavitele na jeho právní nástupce.

Velmi kontroverzní je teze, podle které se smrtí fyzické osoby „nabývá pouze subjektivní právo dědice požadovat svůj podíl na pozůstalosti. Fakticky se dědictví nabývá až konstitutivním rozhodnutím soudu, kterým dojde k potvrzení dědického práva určité osobě.“¹³ Václav Bednář tuto tezi dále rozvádí a tvrdí: „Pokud bychom chtěli trvat na zažitém tvrzení, že se dědictví skutečně nabývá smrtí zůstavitele a rozhodnutí soudu je pouze deklaratorní povahy, pak bychom ovšem naráželi na problém s tím, jak se vypořádat s majetkem zůstavitele, který tvořil společné jmění manželů.“¹⁴

Jako modelový příklad uvádí situaci, kdy zemře zůstavitel, který byl ženatý a ve společném jmění manželů se svou manželkou vlastnil byt, automobil, chatu a další movité věci. Zůstavitel závětí odkázal celý svůj majetek své sestře. K vypořádání společného jmění manželů došlo až po jednom roce od zůstavitelovy smrti tak, že manželka získala automobil a chatu, zbytek včetně bytu připadl dědičce, tedy sestře pozůstalého. Do rozhodnutí o vypořádání společného jmění manželů však manželka žila ve společném bytě. „Pokud bychom připustili výklad, který tvrdí, že dědictví se nabývá zpětně již okamžikem smrti zůstavitele, pak by bylo možné, aby dědička požadovala po zůstavitelově manželce vydání bezdůvodného obohacení ve výši ročního nájemného za užívání bytu, což je závěr

¹³ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická poslušnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 70 s.

¹⁴ Tamtéž, 71 s.

*jistě absurdní.*¹⁵ Tyto argumenty jsou velice sporné a dle mého názoru nesprávné. V případě vypořádání společného jmění manželů v rámci dědického řízení může být v usnesení o dědictví přítomen výrok o vypořádání společného jmění manželů, který sám má sice konstitutivní povahu, avšak to nic nemění na deklaratorní povaze ostatních výroků v usnesení o dědictví. Navíc kdyby se dědictví opravdu nabývalo až konstitutivním rozhodnutím soudu (resp. notáře jako soudního komisaře), tak by v tom případě neplatila zásada, že se dědictví nabývá smrtí zůstavitele, nýbrž že se nabývá až tímto konstitutivním rozhodnutím soudu (notáře), což ale v zákoně nikde uvedeno není. Z těchto důvodů nemohu s touto tezí souhlasit.

4.1.1 Prokázání smrti a její význam v dědickém právu

Smrt jakožto významná právní skutečnost musí být stanoveným způsobem prokázána. Děje se tak na základě odborného posudku lékaře, který po ohledání mrtvého těla vystaví list o prohlídce mrtvého, v němž je prohlížející lékař povinen do tří dnů oznámit smrt fyzické osoby a dále zde uvede pravděpodobné příčiny smrti včetně doby, kdy přibližně nastala. Lékař také tuto skutečnost oznámí příslušnému matričnímu úřadu. Smrt se podle § 10 odst. 3 transplantačního zákona zjišťuje prokázáním buďto nevratné zástavy krevního oběhu nebo nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle (smrt mozku).

Stanovení doby úmrtí má v dědickém právu význam pro určení okruhu dědiců a rozsahu majetku, jehož hodnota a rozsah se v čase mění a pro potřebu dědictví se určuje ke dni úmrtí.¹⁶ Určení doby úmrtí má také význam v případě, kdy najednou zemře více osob při jedné události a není-li jisté, zda jedna osoba přežila druhou a teoreticky by tak mohla být povolána jako její dědic. Pokud se ale nedá přesně určit, která osoba zemřela dříve a která později, pak nastupuje skutková domněnka, která předpokládá, že tyto osoby zemřely současně a proto nepřichází v úvahu, aby po sobě mohly dědit. V případě, kdy nelze den smrti

¹⁵ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 71 s.

¹⁶ KUČERA, R. *Dědictví*. 1. vydání. Praha: Linde, 2001, 21 s.

fyzické osoby spolehlivě určit, není jiné cesty než vyvolat řízení o prohlášení za mrtvého a určení tohoto dne ponechat na rozhodnutí soudu, protože se dnem smrti jsou spjaty tak závažné důsledky (majetkové i nemajetkové povahy), že je nutno kategoricky trvat na tom, aby den úmrtí byl postaven na jisto.¹⁷

4.1.2 Prohlášení fyzické osoby za mrtvou

V případě, že smrt fyzické osoby nelze prokázat předepsaným způsobem, tak soud na základě ustanovení § 7 odst. 2 občanského zákoníku fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Dle věty třetí téhož ustanovení soud za mrtvou také prohlásí nezcitlivěnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije. Je-li tedy fyzická osoba nezcitlivěná nebo není-li jinak možné ohledání těla mrtvého a zároveň je zde důvod předpokládat, že tato osoba již nežije, pak může soud takovou osobu prohlásit za mrtvou a založit tak její smrt na základě vyvratitelné právní domněnky v soudním řízení o prohlášení za mrtvého podle § 195 až 200 občanského soudního řádu.

K řízení o prohlášení za mrtvého je podle § 88 písm. f) občanského soudního řádu místně příslušný soud, který byl naposledy v České republice obecným soudem toho, kdo má být prohlášen za mrtvého. Toto nesporné soudní řízení se zahajuje buď ex offio, nebo na návrh těch osob, které mají na věci právní zájem. Těmito osobami mohou být např. manžel osoby, která má být prohlášena za mrtvou, její potomci nebo její dědicové. Do řízení o prohlášení za mrtvého, které již bylo zahájeno, může taktéž vstoupit i státní zástupce, který v tomto řízení chrání veřejný zájem.¹⁸

Občanský soudní řád rozlišuje dva případy prohlášení osoby za mrtvého. Prvním případem je tzv. důkaz smrti, tedy situace kdy se osoba prohlašuje za mrtvého z toho důvodu, že tato osoba byla účastníkem události, při které zahynuli všichni účastníci (např. potopení lodi, pád letadla, zřícení budovy) a následky této události neumožňují prokázat smrt stanoveným způsobem. Při této skutečnosti dochází ke zjednodušení a zkrácení řízení o prohlášení osoby za mrtvého, protože

¹⁷ DVOŘÁK, J. *K aktuálním otázkám prohlášení občana za mrtvého*. In Ad Notam. č. 6/2004. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 161 - 162

¹⁸ Srov. § 35 odst. 1 písm. f) občanského soudního řádu

soud nemusí vydávat vyhlášku s výzvou dotčené osobě, aby se mu přihlásila, která předchází samotnému rozsudku o prohlášení za mrtvého. Soud tedy vydá rozhodnutí podle § 200 občanského soudního řádu, ve kterém prohlásí fyzickou osobu za mrtvou a vysloví, že tato osoba zemřela při konkrétní události a určí, kdy se tomu tak stalo.¹⁹

Druhý případ spočívá v prohlášení osoby za mrtvého z důvodu její dlouhodobé neznámosti a zároveň pokud se lze se zřetelem ke všem okolnostem domnívat, že již nežije. Pokud soud dojde k závěru, že tu jsou podmínky pro prohlášení neznámého za mrtvého, tak mu v takovém případě ustanoví opatrovníka. Dále soud podle ustanovení § 196 odst. 1 občanského soudního řádu vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem vyzve v první řadě neznámého, aby se do jednoho roku od uveřejnění vyhlášky přihlásil soudu, a za druhé vyzve každého, kdo o neznámém ví, aby o něm v téže lhůtě podal zprávu soudu, jeho opatrovníku, popřípadě jeho zástupci, uvedenému ve vyhlášce. V této vyhlášce soud uvede podstatné okolnosti případu a uvede den, kdy končí lhůta k tomu, aby se mohl neznámý přihlásit, zároveň s tím také oznámí, že po marném uplynutí této lhůty bude neznámý prohlášen za mrtvého.

Po tomto marném uplynutí lhůty určené ve vyhlášce vydá soud podle ustanovení § 198 občanského soudního řádu konstitutivní rozsudek o prohlášení neznámého za mrtvého, které působí *ex nunc*. V tomto rozsudku uvede den, který platí za den smrti neznámého, popřípadě den, který neznámý nepřežil. Určení dne smrti fyzické osoby je z hlediska dědického práva důležité z toho důvodu, že od tohoto dne přichází v úvahu právní nástupnictví dědiců po osobě prohlášené za mrtvou. V neposlední řadě právní mocí rozsudku o prohlášení neznámého za mrtvého zaniká manželský svazek této osoby.

4.1.3 Zrušení rozhodnutí o prohlášení za mrtvého

Občanský soudní řád pamatuje i na situaci, pokud by se dodatečně zjistilo, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, žije nebo žil v den, od něhož dosud neuplynula doba přiměřená k tomu, aby neznámý mohl být prohlášen za

¹⁹ KUČERA, R. *Dědictví*. 1. vydání. Praha: Linde, 2001, 20 s.

mrtvého. V takovém případě by pak soud zrušil své rozhodnutí o prohlášení za mrtvého s účinky ex tunc, tedy jako by nikdy nebylo vydáno. Zároveň by soud podle § 175w občanského soudního řádu zrušil své usnesení o dědictví po osobě prohlášené za mrtvého a také po osobě nezvěstné. Všechny osoby, které by získaly cokoli z majetku, s nímž bylo nesprávně nakládáno jako s dědictvím, by byly povinny vydat zpět veškerý majetek jako bezdůvodné obohacení, který z takto domnělého dědictví nabyly. V případě, kdy by to již nebylo možné, tak by musely poskytnout náhradu v penězích.

Pokud by došlo ke zrušení rozhodnutí o prohlášení za mrtvého, pak by došlo k obnovení všech právních vztahů osoby takto prohlášené za mrtvého, které touto fiktivní smrtí zanikly, s výjimkou manželství. *„Bude-li prohlášení za mrtvého zrušeno, neobnoví se zaniklé manželství, jestliže mezitím manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého, uzavřel manželství nové.“*²⁰ Soud taktéž může na návrh účastníka nebo i bez návrhu opravit ve svém rozhodnutí den, který je uveden jako den smrti osoby prohlášené za mrtvého, pokud se dodatečně zjistí, že tato osoba zemřela jiného dne.

4.1.4 Kniha úmrtí a příslušný matriční úřad

Úmrtí fyzické osoby nebo prohlášení fyzické osoby za mrtvou, se zapisuje do knihy úmrtí, která je vedena příslušným matričním úřadem (obecní úřad) podle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, na základě listu o prohlídce mrtvého nebo pravomocného rozhodnutí soudu o prohlášení fyzické osoby za mrtvou. Příslušným matričním úřadem k tomuto zápisu je ten obecní úřad, v jehož obvodu došlo k úmrtí fyzické osoby. Nejistí-li se, kde došlo k úmrtí fyzické osoby, pak zápis provede ten úřad, v jehož obvodu došlo k nalezení mrtvého těla fyzické osoby. Pokud dojde k úmrtí fyzické osoby v dopravním prostředku, je příslušný k zápisu ten úřad, v jehož obvodu došlo k vyložení mrtvého těla z dopravního prostředku.

V případě, že dojde k úmrtí občana České republiky v cizině, pak je příslušný k provedení zápisu do knihy úmrtí podle § 3 odst. 4 zák. č. 301/2000

²⁰ § 22 odst. 2 zák. č. 94/1963 Sb., o rodině

Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů Úřad městské části Brno-střed (tzv. zvláštní matrika). Pokud byla fyzická osoba prohlášena rozhodnutím soudu za mrtvou, je k provedení zápisu na základě pravomocného rozsudku soudu příslušný dle § 10 odst. 4 zákona o matrikách Úřad městské části Praha 1. Příslušný matriční úřad poté co, provede zápis do knihy úmrtí, oznámí dle § 175a odst. 1 občanského soudního řádu tuto skutečnost soudu příslušnému k projednání dědictví.

4.2 Existence pozůstalosti, resp. dědictví

Dědické právo používá dva pojmy, pozůstalost a dědictví, k vyjádření majetku zanechaným zůstavitelem, který je předmětem dědění. Oba tyto pojmy vyjadřují totéž, obsahově se kryjí, liší se pouze v osobě, ke které se obrací. Pojem pozůstalost se užívá ve vztahu k osobě zůstavitele a k jím zanechanému majetku, který je předmětem dědictví. Pojem dědictví se naopak vztahuje k osobě dědice, který se má stát právním nástupcem zůstavitele a dědění tak rozšiřuje svůj dosavadní majetek.

Se smrtí fyzické osoby, událostí, která představuje základní právní předpoklad pro nabytí dědictví, však automaticky nedochází k dědickému nástupnictví, pokud by tato osoba po sobě nezanechala alespoň nějaký majetek, který může být předmětem dědictví. Existence dědictví tedy představuje další podmínku dědické posloupnosti. Pokud by po zemřelé fyzické osobě neexistoval žádný majetek, popřípadě majetek nepatrné hodnoty, pak nemůže dojít k dědickému nástupnictví, což bylo konstatováno i v judikátu Krajského soudu v Hradci Králové, který stanoví: *„Právními nástupci zůstavitele se mohou stát pouze osoby, které po něm dědily. Jestliže zůstavitel nezanechal majetek nebo zanechal-li majetek jen nepatrné hodnoty, nemá právního nástupce, který by vstupoval do jeho práv a povinností.“*²¹

Z právního nástupnictví po zůstaviteli tak musí být vyloučeny vedle osob, které dědictví podle § 463 a § 464 občanského zákoníku odmítly, také ty osoby,

²¹ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové z 15. 1. 2002, sp. zn. 26 Co 131/2001, In Ad Notam. č. 6/2002. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2002, s. 142

keré po zůstaviteli nedědily z toho důvodu, že zůstavitel nezanechal žádný majetek nebo zanechal majetek jen nepatrné hodnoty. Skutečnost, že zůstavitel nezanechal žádný majetek, má také procesněprávní důsledky na dědické řízení, které spočívají v tom, že toto řízení soud podle § 175h odst. 1 občanského soudního řádu zastaví. V tomto řízení je účastníkem podle § 175b občanského soudního řádu pouze ten, kdo se postaral o pohřeb. K zastavení řízení o dědictví dojde kromě případů, kdy zůstavitel nezanechal vůbec žádný majetek, nic nevlastnil a neměl ani žádné pohledávky, k čemuž však v praxi dochází jen výjimečně, také i v dalších případech. Jedná se např. o případy, kdy zemřelá osoba jsou nezletilé nebo nemají stálý příjem či stálé bydliště. Stejně tak se posoudí případy, kdy sice po zůstaviteli byl zanechán majetek, avšak tento majetek nemá žádnou hodnotu, je bezcenný či neprodejný.

K řízení o dědictví nemusí dojít ani v případě, pokud zůstavitel zanechal majetek, jehož hodnota je jen nepatrná. Ustanovení § 175h odst. 2 občanského soudního řádu určuje, že jestliže zůstavitel zanechal majetek nepatrné hodnoty, může jej soud vydat tomu, kdo se postaral o pohřeb, a řízení o dědictví zastavit. Vydání nepatrného majetku vypraviteli pohřbu je podmíněno jeho souhlasem a nemůže mu být nuceno proti jeho vůli. Vypravitelem pohřbu může být buď jeden z dědiců či případně osoba odlišná od dědice.

Určení hranice, ve kterých případech se ještě jedná o majetek nepatrné hodnoty, je pro rozhodnutí soudu stěžejní. Výklad tohoto pojmu se v čase mění v souvislosti s rostoucími životními náklady, vývojem cen, příjmů a v neposlední řadě i vzhledem k průměrným nákladům na pohřeb. *„V současné době bývá v praxi za majetek nepatrné hodnoty považován majetek v ceně cca do 15 000 Kč. Není však vyloučeno, aby se zřetelem k okolnostem konkrétního případu (např. k příznivým majetkovým poměrům dědiců, k tomu, že vypravitel pohřbu by přicházel v úvahu jako jediný dědic a náklady pohřbu přesahují hodnotu majetku) byla tato hranice přiměřeně překročena.“*²² Naopak majetek nepatrné hodnoty může být za určité situace předmětem dědictví v dědickém řízení, a to např. pokud jsou dědicové zůstavitele v tak obtížné situaci, že pro ně majetek v ceně do 15 000

²² MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 177 s.

Kč představuje podstatnou finanční částku. Vždy tedy záleží na konkrétním případě a na úvaze soudu.

Dědictví je tvořeno dvěma složkami, aktivy a pasivy. Při dědickém nástupnictví dochází k přechodu především aktiv zůstavitele, tedy jeho majetku, na jeho dědice. Pojem majetek můžeme chápat jako „*všechna práva, jejichž směnná hodnota je penězi vyjádřitelná, tedy penězi vyjádřitelného obsahu, jakož i práva s peněžitým plněním.*“²³ Zároveň s aktivy však dochází na základě zásady univerzální sukcese i k přechodu pasiv zůstavitele, které dále budou zatěžovat jeho dědice. Pasiva tvoří převážně závazky a dluhy zůstavitele a taktéž přiměřené náklady spojené s jeho pohřbem.

4.2.1 Povaha majetku pozůstalého a institut ležící pozůstalosti

Majetek pozůstalého, který tvoří předmět dědictví, představuje určitý jednotný celek, který si pozůstalý za svého života sám ovládá. Po smrti pozůstalého je tento majetkový celek označován za pozůstalost či dědictví. Tomuto majetkovému celku lze přisoudit povahu věci hromadné podobně jako je tomu v případě podniku podle § 5 odst. 2 obchodního zákoníku. Teorii, že majetek pozůstalého má povahu určitého celku, potvrzuje i skutečnost, že přijmout či odmítnout dědictví lze pouze jako celek. Právní úprava nepřipouští, aby si dědic mohl vybrat, kterou část z dědictví přijme a kterou ne. Kdyby tomu tak bylo, pak by si dědicové mohli určit, že chtějí z dědictví nabýt pouze majetek zůstavitele, bez toho aby zároveň ručili za jeho závazky, což by bylo pro zůstavitelovy věřitele velice nepříznivé.

Tento celek nemá dle platné právní úpravy způsobilost mít práva a povinnosti, protože institut ležící pozůstalosti (*hereditas iacens*) do současné právní úpravy převzat nebyl. To konstatoval ve svém judikátu i Nejvyšší soud, když stanovil: „*Vzhledem k tomu, že ležící pozůstalost (...) nelze považovat ani za právníckou ani za fyzickou osobu, nemá ležící pozůstalost způsobilost k právním a povinnostem ani k právním úkonům, nemůže mít tudíž ani způsobilost být účastníkem řízení. Pokud by zákonodárce zamýšlel, aby i subjekty, které znala*

²³ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 15 s.

*předchozí právní úprava, mohly vystupovat jako subjekty občanskoprávních vztahů po 1. dubnu 1964, pak by to v přechodných ustanoveních výslovně stanovil.*²⁴ Obecný zákoník občanský z roku 1811 totiž institut ležící pozůstalosti upravoval v § 531.

Právní úprava ležící pozůstalosti vycházela z toho, že okamžikem smrti zůstavitele nedošlo k nabytí dědictví tak jak je tomu dnes, nýbrž došlo k delaci (nápadu dědictví). K nabytí dědictví došlo až rozhodnutím soudu o odevzdání pozůstalosti, které mělo konstitutivní charakter. Tento celek (soubor) práv a povinností zemřelého existoval a byl spravován do té doby, nežli se dědicové na základě soudem vydané odevzdávací listiny ujali držby této pozůstalosti.²⁵ Do té doby než se tak stalo, tvořil majetek po zůstaviteli určitý právně samostatný majetkový celek sui genesis, který se nazýval ležící pozůstalost. Ležící pozůstalost byl samostatný subjekt práva, který se v čase mohl zvětšovat i zmenšovat, měl vlastní procesní způsobilost a některé znaky právnické osoby, avšak převládal názor, že se o právnickou osobu nejednalo.

Ležící pozůstalost představovala osobu zůstavitele i po jeho smrti tím, že od okamžiku smrti zůstavitele až do přijetí dědictví se vycházelo z právní fikce, že ležící pozůstalost je stále v držení osoby zůstavitele. Ležící pozůstalost pak byla nabízena dědicům, kteří ji svým projevem vůle mohli přijmout nebo odmítnout. Jakmile byla přijata a soud o tom pravomocně rozhodl, ležící pozůstalost splynula s majetkem dědice a došlo tak k zániku její existence. Tento institut převzat do současné právní úpravy nebyl a podle § 460 občanského zákoníku se dědictví nabývá smrtí zůstavitele bez nutnosti projevu vůle dědice (vyjma odmítnutí dědictví) a delace tedy splývá s okamžikem smrti zůstavitele.

4.2.2 Předmět dědictví

Předmět dědictví bez jakýchkoli omezení či výjimek tvoří především věci (movité i nemovité) jakožto předměty vlastnického práva. Není podstatné, jestli jsou tyto věci ve vlastnictví individuálním, podílovém, či případně pokud

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 1093/2001 ze dne 27. 3. 2002

²⁵ KOUBA, V. *Úvaha nad obnovením institutu pozůstalosti*. In Ad Notam. č. 4/1995. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 1995, s. 84

vlastnictví vzejde z vypořádání společného jmění manželů. Vlastnické právo tím, že se neváže k fyzickým osobám ale k věcem, přesahuje existenci svého původního vlastníka, a tak díky své elasticitě nepředstavuje žádné překážky při dědickém nástupnictví.

Obchodní zákoník obsahuje vlastní ustanovení, která se týkají dědění. Předmětem dědictví podle obchodního zákoníku může být především určitý majetkový celek (podnik, který patřil zůstaviteli) nebo majetkově vyjádřitelná práva, která jsou spjata se zemřelou fyzickou osobou, která byla společníkem obchodní společnosti (obchodní podíl). Předmětem dědictví tedy jsou dle obchodního zákoníku např. podnik (jakožto věc hromadná ve smyslu § 5 obchodního zákoníku), obchodní podíl vyjma akciové společnosti, vypořádací podíl, podíl na veřejné obchodní společnosti, za podmínky, že společenská smlouva připouští dědění podílu dle § 88 odst. 1 písm. c) obchodního zákoníku, podíl komanditisty na komanditní společnosti, podíl komplementáře na komanditní společnosti, pokud společenská smlouva připouští dědění podílu, podíl na společnosti s ručením omezeným dle § 116 odst. 2 obchodního zákoníku, či případně vypořádací podíl na společnosti s ručením omezeným dle § 150 odst. 1 obchodního zákoníku. Vypořádací podíl člena družstva podle § 232 odst. 3 obchodního zákoníku tvoří taktéž předmět dědictví.

V případě akciové společnosti je podle § 156 odst. 10 obchodního zákoníku oprávněn vykonávat práva spojená s akcií po zemřelém akcionáři jeho dědic, nestanoví-li tento zákon jinak. Je-li více dědiců, musí se dohodnout, kdo z nich bude vykonávat práva spojená s akcií, nebo musí určit společného zmocněnce (§ 156 odst. 9 obchodního zákoníku). Pokud se dědicové nedohodnou, určí na návrh společnosti soud osobu oprávněnou vykonávat práva spojená s akcií do té doby, než skončí řízení o dědictví.

Předmětem dědictví mohou být i závazková práva a povinnosti, která ale mají oproti absolutní povaze vlastnického práva povahu relativní. Relativní právní vztah vzniká mezi konkrétními subjekty, strany tohoto vztahu mají vůči sobě vzájemná práva a povinnosti. Tyto práva a povinnosti vzniklé ze závazkových vztahů jsou vázány na konkrétních fyzických osobách, a proto to u nich není vždy tak jednoznačné, jestli mohou být předmětem dědictví.

U práv a povinností ze závazkových vztahů nemusí být změna v osobě subjektu tohoto vztahu vůbec možná z toho důvodu, že závazkové vztahy jsou náchylné na změnu v subjektech a mohou být spjaty s tímto subjektem až do té míry, že zaniknou se smrtí tohoto subjektu, pokud bylo jejich plnění omezeno či jinak spjato na osobu tohoto subjektu. Pokud jde o práva a povinnosti z majetkových vztahů a nebrání-li tomu povaha závazku nebo ustanovení zákona, má se v pochybnostech za to, že dědicové zůstavitele vstupují v těchto vztazích do postavení zůstavitele.²⁶ Nemusí jít pouze o závazky zcela dovršené, ale může také jít o závazky podmíněné (odkládací podmínky) nebo o závazky budoucí (smlouva o smlouvě budoucí).

Závazky a dluhy zůstavitele, které tvoří druhou složku dědictví, „*sledují osud zanechaného majetku, neboť to byl právě majetek, který za života zůstavitele zjednával věřitelům určitou jistotu uspokojení jejich pohledávek za zůstavitelem. Jejich zájmy výměnou dlužnických subjektů nemohou být ohroženy. V některých případech by dokonce mohly být i posíleny.*“²⁷ Majetek zůstavitele, který za svého života zůstavitel vlastnil, představoval pro jeho věřitele určitou garanci uspokojení jejich pohledávek vůči jeho osobě. Při dědickém nástupnictví ale dochází ke změně v osobě dlužníka.

Tato změna závazkového vztahu v osobě dlužníka by neměla ohrozit dluhy zůstavitele vůči jeho věřitelům, pokud se nejedná o práva, která smrtí zůstavitele zanikají. Tomu odpovídá princip univerzální sukcese, protože práva a povinnosti přechází na právní nástupce zemřelého jako jeden nerozlučný celek, včetně dluhů a pohledávek zůstavitele. K posílení pozice věřitelů zůstavitele dojde tím, že po nabytí dědictví dochází ke splnutí majetku zanechaným zůstavitelem s majetkem jeho dědice. To pro věřitele může být výhodné za situace, když by majetek zůstavitele nebyl dostatečný na pokrytí jeho závazků, ale po splnutí s majetkem dědice už by dostačující byl.

Také některá autorská práva mohou být předmětem dědictví, ale pouze ta, která mají majetkovou povahu. Autorská práva osobností povahy zanikají smrtí autora z důvodu své vázanosti na jeho osobu a jsou tedy dále nepřevoditelná.

²⁶ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 22 s.

²⁷ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 16 s.

Mezi majetková práva, která jsou na základě ustanovení § 26 odst. 2 zák. č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, předmětem dědictví, patří především právo dílo užít, tedy právo na rozmnožení, pronájem či rozšiřování díla, právo na odměnu při opětovném prodeji originálu uměleckého díla a právo na odměnu v souvislosti s rozmnožením díla pro osobní potřebu fyzické osoby.

Dědit tyto autorská majetková práva lze pouze do uplynutí doby sedmdesáti let ode dne smrti jejich autora. Po uplynutí této doby se dílo stane volným podle § 28 odst. 1 autorského zákona, to znamená, že k tomuto dílu se už nevztáží žádná majetková práva, každý je oprávněn ho bez dalšího volně užít, a proto už nemůže být předmětem dědictví.

Předmětem dědictví tedy mohou být jen taková závazková práva, která smrtí fyzické osoby nezanikají, a to ještě vyjma těch práv, která po smrti fyzické osoby nezanikají, ale přecházejí podle zvláštních právních předpisů na další subjekty jinak než podle dědického práva (viz níže).

4.2.3 Práva a povinnosti, která zanikají smrtí fyzické osoby

Ustanovení § 579 odst. 2 občanského zákoníku upravuje tři případy, ve kterých dojde po smrti fyzické osoby k zániku práva. Prvním případem je zánik práva z důvodu smrti věřitele, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu. Toto ustanovení se týká např. práva na výživné, které se vztahuje jen k osobě věřitele a má sloužit k uspokojení jeho osobních zájmů za jeho života a z toho důvodu by nemělo být ani předmětem dědictví. Nedoplatky na výživném splatné do dne smrti oprávněné osoby však nezanikají, nýbrž přecházejí na právní nástupce zůstavitele jako pohledávka či případně jako dluh, byl-li zůstavitel osobou povinnou.

Dle § 579 odst. 2 občanského zákoníku zanikne taktéž smrtí fyzické osoby i právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Pokud by byly tyto pravomocně přiznané nároky předmětem soudního řízení, tak v případě smrti žalobce (poškozeného) by muselo být toto řízení podle § 107 odst. 5 občanského soudního řádu zastaveno.

Smrtí dlužníka zaniká podle § 579 odst. 1 občanského zákoníku pouze ta povinnost, jejímž obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně

dlužníkem. V ostatních případech platí zásada, že povinnosti (pasiva) přecházejí na právní nástupce dlužníka společně s jeho aktivy. Uzavřel-li dlužník před svou smrtí např. smlouvu o dílu, jejíž splnění je závislé výhradně na zvláštních schopnostech či vlastnostech zemřelého dlužníka, pak tento závazek (povinnost) zaniká jeho smrtí.

Smrtí fyzické osoby dochází podle § 151p odst. 4 občanského zákoníku k zániku práva z věcného břemene, pokud toto právo svědčilo této zemřelé osobě a není tedy předmětem dědictví.

Smrtí fyzické osoby zaniká předkupní právo, protože podle § 604 občanského zákoníku předkupní právo nepřechází na dědice oprávněné osoby a nelze jej převést na jinou osobu.

Dále smrtí fyzické osoby zanikne možnost domáhat se vrácení daru. Podle § 630 občanského zákoníku se může dárce domáhat vrácení daru, jestliže se obdarovaný chová k němu nebo členům jeho rodiny tak, že tím hrubě porušuje dobré mravy. Pokud tedy dárce zemře a během svého života neuplatní možnost domáhat se vrácení daru, pak toto právo zanikne, jelikož je vázáno na osobu dárce.

Také ručitelský závazek zaniká smrtí fyzické osoby, pokud tomuto ručiteli za jeho života nevznikla povinnost splnit dluh místo dlužníka, za který ručil, ačkoliv k tomu byl podle § 548 odst. 1 občanského zákoníku písemně vyzván.

Příkazní smlouva v případě smrti fyzické osoby rozlišuje mezi osobou příkazníka a příkazce. Úmrtím příkazníka smlouva bez dalšího zaniká. Smrtí příkazce smlouva podle ustanovení § 731 občanského zákoníku, který odkazuje na § 33b odst. 2 občanského zákoníku, zaniká, nevyplývá-li z jejího obsahu něco jiného či pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.

Smrtí fyzické osoby zanikají i autorská práva osobností povahy, tedy např. právo autora rozhodnout o zveřejnění díla, právo osobovat si autorství díla a právo na nedotknutelnost díla.

Smrtí zaměstnance zaniká pracovní poměr. Touto skutečností zaniká právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Ostatní peněžité nároky z pracovního poměru zemřelého zaměstnance vůči zaměstnavateli však přecházejí na třetí osoby (viz níže).

Konečně smrtí některého z manželů dochází k zániku manželství. Zánik manželství má za následek podle § 149 odst. 1 občanského zákoníku zánik společného jmění manželů, které je poté nutno podle § 149 odst. 2 občanského zákoníku vypořádat. V řízení o dědictví je společné jmění manželů vypořádáno z úřední povinnosti podle § 1751 občanského soudního řádu. Soud podle tohoto ustanovení rozhodne o obvyklé ceně majetku, který měl zůstavitel ve společném jmění manželů s pozůstalým manželem a určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi.

4.2.4 Zvláštní skupina práv, které smrtí fyzické osoby nezanikají

Zvláštní skupinu tvoří majetková práva, která smrtí fyzické osoby nezanikají, ale přecházejí na jiné osoby na základě právní úpravy v jednotlivých zákonech a nikoliv podle předpisů dědického práva. Protože tyto práva přecházejí na další osoby jinak než děděním, není přechod těchto práv závislý na tom, zda nabyvatel těchto práv splňuje předpoklady pro dědění. V případě těchto práv se dá hovořit o tzv. zvláštním právním nástupnictví (zvláštní sukcesi).²⁸ Tato práva slouží za života zůstavitele k uspokojování jeho vlastních potřeb, včetně potřeb členů jeho domácnosti. Pokud však takové osoby nejsou, dochází buď k zániku práva, nebo se toto právo stane předmětem dědictví.

Podle názoru Martina Šešiny všechna tato práva představují určitý komplex toho, co po sobě zůstavitel zanechal, protože zůstavitel mohl za svého života např. uplatňovat různé nároky na dávky, mít podány žádosti k úřadům, být nájemcem určitého majetku atd., s tím, že je důležité stanovit, kdo bude zůstavitele ve všech těchto právech či vztazích nadále reprezentovat.²⁹

Peněžité nároky z pracovního poměru představují první skupinu těchto práv. Smrtí zaměstnance přecházejí jeho mzdové nároky, a to až do výše trojnásobku průměrného měsíčního výdělku, postupně na jeho manžela, děti a rodiče, za podmínky, že s ním dotyčné osoby žili v době smrti ve společné

²⁸ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3.* 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2002, 276 s.

²⁹ ŠEŠINA, M. *Jak dál v úpravě dědického práva.* In Ad Notam. č. 3/2000. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2000, s. 46

domácnosti (viz. § 328 odst. 1 zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce). Pokud ale výše uvedených osob není nebo nesplňují-li stanovenou podmínku společné domácnosti, pak se uvedené nároky stanou předmětem dědictví. Závazky zaměstnance jeho smrtí vůči zaměstnavateli zanikají s výjimkou těch, o kterých „bylo pravomocně rozhodnuto, nebo které byly zaměstnancem před jeho smrtí písemně uznány co do důvodů i výše, a dále nároků na náhradu škody způsobené úmyslně. Tyto nároky se pak zahrnují do pasiv dědictví po zaměstnanci.“³⁰

Peněžité nároky z nemocenského pojištění jsou další skupinou práv, které smrtí fyzické osoby nezanikají, ale přecházejí na jiné osoby jinak než děděním. Podle § 51 odst. 1 zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, zemřel-li pojištěnec po vzniku nároku na dávku (dávku upravenou v tomto zákoně, např. nemocenské, ošetřovné, peněžitá podpora v mateřství atd.), přechází nárok na výplatu částek dávky, které nebyly pojištěnci vyplaceny, postupně na manžela (manželku), děti a rodiče, jestliže žili s pojištěncem v době jeho smrti v domácnosti a pokud pojištěnec splňoval podmínky nároku na výplatu dávky. Pokud pojištěnec neuplatnil nárok na výplatu dávky, mohou tento nárok uplatnit osoby výše uvedené. Oproti peněžitým nárokům zaměstnance na mzdu u tohoto nároku není omezení co do výše trojnásobku průměrného měsíčního výdělku. I u těchto nároků platí zásada, že není-li výše uvedených osob nebo nesplňují-li stanovenou podmínku společné domácnosti, pak se uvedené nároky stávají předmětem dědictví.

Peněžité nároky ze sociálního zabezpečení taktéž smrtí fyzické osoby nezanikají, nýbrž přecházejí na jiné osoby jinak než děděním. Do sociálního zabezpečení se řadí dávky z důchodového pojištění, dávky sociální péče a dávky státní sociální podpory.

Zákon stanoví pro přechod nároků z důchodového pojištění zvláštní režim podle § 63 odst. 1 zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, kde se stanoví, že zemřel-li oprávněný po uplatnění nároku na dávku důchodového pojištění, vstoupí do dalšího řízení o dávce a nárok na částky splatné do dne smrti oprávněného postupně nabývají manželka (manžel), děti a rodiče, jestliže žili s

³⁰ ŠNAJDEROVÁ, K. *Přechod práv a povinností po smrti jedince*. In *Zdravotnické právo v praxi*. č. 2/2003. Olomouc: Solen, 2003, s. 34

oprávněným v době jeho smrti v domácnosti. Podmínka žití v domácnosti se neuplatní u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod po zemřelém. Není-li výše uvedených osob, nebo nesplňují-li stanovenou podmínku společné domácnosti, pak se uvedené nároky stávají předmětem dědictví.

Přechod dávek sociální péče byl upraven v § 104 odst. 2 a 3 zák. č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, v němž byl režim přechodu těchto dávek stejný jako u důchodů. Tento zákon byl však ke dni 1. 1. 2012 zrušen a pouze částečně nahrazen zák. č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním pojištěním a o změně souvisejících zákonů.

Mezi peněžité dávky státní sociální podpory patří např. přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek apod. Podle § 56 odst. 1 zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, vstupují po smrti oprávněného do dalšího řízení o dávce a nabývají právo na dávky splatné do dne smrti oprávněného stejným dílem osoby, k nimž bylo přihlíženo při stanovení výše rozhodného příjmu. Tento zákon totiž vychází z příjmů rodiny tvořené nezaopatřenými dětmi, manželem, druhem, partnerem (ve smyslu zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství) a nezaopatřenými dětmi nezaopatřených dětí, pokud tyto osoby spolu trvale žily a společně uhrazovaly potřeby rodiny. *„Rozdíl oproti přechodu ostatních nároků sociálního zabezpečení spočívá jednak v tom, že zde osoby nabývají splatné dávky stejným dílem a ne celou dávku postupně podle pořadí stanoveného zákonem, a dále v tom, že přechod těchto dávek je zákonem výslovně vyloučen.“*³¹

Přechod nároků na pojistné plnění z pojištěných osob má rovněž zvláštní režim. U všech předchozích nároků šlo v podstatě o poměrně nevelké položky příjmů připadajících za uvedených podmínek úzkému okruhu pozůstalých, s nimiž zůstavitel žil ve stejné domácnosti.³² Přestože cíl úpravy pojistného plnění je stejný jako u výše zmíněných nároků, a to zmírnit pro příjemce pojistného plnění

³¹ ŠNAJDEROVÁ, K. *Přechod práv a povinností po smrti jedinice*. In *Zdravotnické právo v praxi*. č. 2/2003. Olomouc: Solen, 2003, s. 34

³² MIKEŠ, J. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, 15 s.

hmotnou újmu vyvolanou úmrtím pojištěného, v tomto případě se jedná, na rozdíl od všech předchozích nároků, o mnohem vyšší částky.

Podle § 51 odst. 1 zák. č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů, případně v případě pojistné události, kterou je smrt pojištěného, pojistné plnění obmyšlené osobě. Obmyšlenou osobou je osoba, kterou v pojistné smlouvě určil pojištěný jménem nebo vztahem k sobě jako osobu oprávněnou k danému pojistnému plnění. Ustanovení § 51 odst. 2, zákona o pojistné smlouvě, určuje, že pokud nebyla osoba obmyšlená v době pojistné události určena nebo nenabude-li obmyšlený práva na pojistné plnění, např. změnil-li se rodinný či příbuzenský vztah osoby obmyšlené k pojištěnému nebo pokud se osoba obmyšlená nedožila pojistné události, nabývají tohoto práva manžel pojištěného, a není-li ho, děti pojištěného.

Podle § 51 odst. 3 zákona o pojistné smlouvě, není-li shora uvedených osob, nabývají práva na pojistné plnění rodiče pojištěného, a pokud ani jich není, nabývají práva na pojistné plnění osoby, které žily s pojištěným po dobu nejméně jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti. Konečně, pokud není ani jedna ze všech zmíněných osob, pak právo na pojistné plnění nabývají dědici pojištěného, avšak v tomto případě se plnění pojišťovny nestává předmětem dědictví. Kdyby nebylo ani dědiců pojištěného, pak by povinnost k pojistnému plnění pojišťovně zanikla. Na tomto by nic nezměnilo, ani pokud by dědictví nabyt stát formou odúmrti, protože ten není v postavení dědice a tudíž mu nemůže připadnout pojistné plnění.

Nájem bytu představuje poslední z práv, která smrtí fyzické osoby nezanikají, nýbrž přecházejí na jiné osoby jinak než děděním. V případě smrti nájemce tedy práva z nájemního vztahu k nedružstevnímu bytu přecházejí jinak než děděním, děje se tak podle § 706 odst. 1 občanského zákoníku. Podle tohoto ustanovení, zemře-li nájemce bytu a nejde-li o byt ve společném nájmu manželů, přejdou práva a povinnosti z nájmu na nájemcovi děti, partnera, rodiče, sourozence, vnuky, zetě či snachu, jestliže tyto osoby žili v bytě s nájemcem v den jeho smrti ve společné domácnosti a nemají vlastní byt. V případě, kdy více osob splňuje podmínky pro přechod nájmu, tak přejdou práva a povinnosti z nájmu na všechny tyto osoby společně a nerozdílně. Pokud je však mezi těmito

osobami nájemcovo dítě, pak je zákonem preferováno a práva a povinnosti z nájmu přejdou pouze na něj (viz § 706 odst. 3 občanského zákoníku).

Nájem může přejít i na jiné než výše zmíněné osoby, ale pouze za podmínky, že s jejím bydlením v bytě pronajímatel písemně souhlasí. Pokud zemře jeden z manželů, kteří byli společnými nájemci nedružstevního bytu, tak se stane podle § 707 odst. 1 občanského zákoníku jediným nájemcem pozůstalý manžel.

Úprava u družstevních bytů je odlišná, protože přechod nájmu k družstevnímu bytu je vázán na členský podíl v tomto bytovém družstvu. Členskému podílu, jakožto majetkové hodnotě, odpovídá i nájemní právo k družstevnímu bytu a je tudíž předmětem dědického nástupnictví. Podle § 706 odst. 5 občanského zákoníku, zemře-li nájemce družstevního bytu a nejde-li o byt ve společném nájmu manželů, přechází smrtí nájemce jeho členství v družstvu a nájem bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl.

Pokud se jedná o družstevní byt, který je ve společném nájmu manželů, zanikne smrtí jednoho z manželů jejich společný nájem bytu. Ustanovení § 707 odst. 2 občanského zákoníku rozlišuje, zda právo na družstevní byt bylo nabyto manželi za trvání manželství nebo jedním z manželů před uzavřením manželství. Pokud právo bylo nabyto za trvání manželství, pak zůstává členem družstva pozůstalý manžel, jemu tedy náleží členský podíl, avšak k tomu soud přihlédne v řízení o dědictví. Pokud zemře manžel, který nabyl právo na družstevní byt před uzavřením manželství, přechází jeho smrtí členství v družstvu a nájem družstevního bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl.

4.3 Existence a způsobilost dědice nabýt dědictví

Po smrti fyzické osoby a existenci pozůstalosti, kterou tato osoba zanechala, je další předpokladem dědické posloupnosti existence a způsobilost dědice. Dědicem může být fyzická osoba, právnická osoba a popřípadě i stát. Dědickou způsobilost lze rozlišovat na absolutní dědickou způsobilost (objektivní stránka) a relativní dědickou způsobilost (subjektivní stránka).

4.3.1 Absolutní dědická způsobilost

Z hlediska objektivní stránky se způsobilost fyzické osoby stát se dědicem kryje se způsobilostí této fyzické osoby mít práva a povinnosti (právní subjektivitou). U fyzických osob tato způsobilost vzniká narozením a zaniká smrtí. V tomto směru má tedy absolutní dědickou způsobilost každá fyzická osoba, která má způsobilost mít práva a povinnosti v době úmrtí zůstavitele. Způsobilost k právním úkonům vyžadována není. Dědická způsobilost se dokonce přiznává podle § 7 odst. 1 občanského zákoníku i počatému dítěti, pokud se ovšem narodí živé (nasciturus).

Protože dědictví přechází na dědice okamžikem smrti zůstavitele, dědicem se může stát jen ta osoba nadaná právní subjektivitou, které svědčí důvod dědění a která se dožila nápadu dědictví (tedy okamžiku smrti zůstavitele), resp. tato osoba musí alespoň na krátký okamžik přežít zůstavitele. V případě počatého dítěte je nezbytné, aby se narodilo živé, třebaže se narodí až po smrti zůstavitele. Ta osoba, která zemřela před zůstavitelem (tzv. předemřela), po něm nemůže dědit. *„Jestliže fyzická osoba, které by jinak svědčilo dědické právo, zemřela dříve než zůstavitel (např. dědic ze závěti, manžel či dítě zůstavitele, kteří by jinak dědili ze zákona), nemůže nabyt dědictví, neboť v okamžiku smrti zůstavitele již nemá právní subjektivitu, která úmrtím fyzické osoby zaniká.“³³*

Jak již bylo zmíněno výše, stanovení okamžiku smrti zůstavitele sehrává klíčovou roli v případě, kdy při jedné události zemře více osob, které by po sobě mohly být navzájem povolány za dědice. Pokud by šlo prokázat, která osoba zemřela dříve a která později, pak platí, že osoba, která zemřela později (přežila druhou osobu) bude dědit po osobě dříve zemřelé. Tato skutečnost má dopad na dědice osoby, která zemřela později, protože dojde k rozšíření předmětu dědictví o majetek, který osoba později zemřelá nabyla po osobě dříve zemřelé. Nelze-li však přesně určit, která osoba zemřela dříve a která později, pak nastupuje skutková domněnka, která předpokládá, že tyto osoby zemřely současně, tedy

³³ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Linde, 2008, 1133 s.

žádná z nich se nedožila smrti druhé osoby, a proto nepřichází v úvahu, aby po sobě mohly dědit.

Co se týče právnických osob, je jejich dědická způsobilost spojena s okamžikem vzniku jejich způsobilosti mít práva a povinnosti. U právnických osob dochází ke vzniku způsobilosti mít práva a povinnosti jejich založením, resp. podle § 62 odst. 2 obchodního zákoníku dnem, ke kterému byla právnická osoba zapsána do obchodního rejstříku, a k zániku této způsobilosti dochází nejčastěji zrušením právnické osoby. Stejně jako u osob fyzických, i u osob právnických platí podmínka, že musí mít způsobilost k právům a povinnostem v okamžiku smrti zůstavitele, pokud mají nabýt dědictví.

Právnické osoby mohou dědit pouze na základě závěti, nepřichází u nich v úvahu, aby dědily ze zákona. Jelikož jsou právnické osoby pouze závětní dědici, pak vyvstává otázka, zda musejí mít způsobilost k právům a povinnostem již v době pořízení závěti nebo postačí, když tuto způsobilost budou mít až v době úmrtí zůstavitele. Převládá názor, že právnické osoby nemusejí mít vždy způsobilost k právům a povinnostem v době pořízení závěti proto, aby se mohly stát dědicem, ale pouze za podmínky, že v době pořízení závěti již musejí být ve stadiu vzniku (zakladatelská fáze podle § 57 odst. 1 obchodního zákoníku) a v době úmrtí zůstavitele již musí mít statut samostatné právnické osoby³⁴, resp. být zapsány do obchodního rejstříku.

Podmínka absolutní dědické způsobilosti se ale neuplatňuje v případě nadace či nadačního fondu, které mají být teprve zřízeny na základě závěti dle § 477 odst. 2 občanského zákoníku ve spojitosti s § 3 odst. 1 zák. č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Nadace či nadační fond jsou právnické osoby, kterým způsobilost mít práva a povinnosti vzniká až okamžikem jejich vzniku, tedy zápisem do rejstříku podle § 5 odst. 1 zákona o nadacích a nadačních fondech. Ke vzniku nadace však dojde až po smrti zůstavitele a to na základě návrhu na zápis do rejstříku, který podává zřizovatel, popřípadě vykonavatel závěti podle § 5 odst. 2 zákona o nadacích a nadačních fondech. Proto v případě nadací či nadačních fondů

³⁴ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Linde, 2008, 1134 s.

nedochází v pravém slova smyslu k nabytí dědictví dědicem, ale spíše se vytváří nový subjekt práva se způsobilostí mít práva a povinnosti, kterému zůstavitel závěti odkázal svůj majetek.

Stát představuje poslední subjekt, který je schopný být absolutně způsobilým dědicem. Pokud je stát účastníkem občanskoprávních vztahů je podle § 21 občanského zákoníku považován za právnickou osobu a má tedy způsobilost k právům a povinnostem. Stát může dědit stejně jako právnické osoby jen na základě závěti. Ze závěti lze podle § 13 odst. 2 zák. č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, založit i příslušnost určité organizační složky státu, aby hospodařila s odkázaným majetkem, pokud je tato organizační složka v závěti při ustanovení státu dědicem výslovně označena. Od této úpravy je však nutno odlišovat institut odúmrti, při níž se stát vůbec nestává dědicem.

4.3.2 Relativní dědická způsobilost a dědická nezpůsobilost

Při relativní dědické způsobilosti vstupují do popředí a uplatňují se subjektivní aspekty, uvažované jak ze strany případného dědice, tak i ze strany zůstavitele ve vztahu k takovéto osobě.³⁵ Relativní dědická způsobilost spočívá v tom, že zde existují případní dědicové, kterým sice svědčí dědický titul a kteří mají dědickou způsobilost ke dni smrti zůstavitele, avšak dědictví po zůstaviteli vůbec nemusí nabýt a to z důvodu jejich vlastního počínání (chování), kterého se vůči zůstaviteli, popřípadě jemu blízkým osobám dopustili. Dědická způsobilost u fyzických osob je tak kromě naplnění objektivních podmínek dále podmíněna i subjektivní stránkou ve vztahu k zůstaviteli. Právě tato subjektivní stránka dědické způsobilosti, pro kterou může být fyzická osoba vyloučena z okruhu dědiců, ale u právnických osob nemůže být aplikována, a proto může být nezpůsobilým dědicem pouze osoba fyzická.

Dědická nezpůsobilost představuje určité společensky těžko akceptovatelné či jinak zavrženíhodné jednání osoby povolané k dědění vůči

³⁵ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3.* 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2002, 283 s.

zůstaviteli či jemu blízkým osobám, pro které by bylo nespravedlivé a v rozporu s dobrými mravy, aby se tato osoba stala dědicem zůstavitele. „*Zákon právní úpravou dědické nezpůsobilosti chce suplovat zůstavitelem neprojevenou vůli vyloučit nehodného dědice z dědění, jakož i prosadit hledisko dobrých mravů postihem toho, kdo si nezaslouží podílet se na výhodách plynoucích z dědického nástupnictví.*“³⁶ Dědická nezpůsobilost nastává přímo ze zákona, není k ní nutný žádný další úkon ze strany zůstavitele. Může se na ní odvolávat každá osoba, která má právní zájem na vyloučení nezpůsobilého dědice z dědického nástupnictví. Pro dědickou nezpůsobilost může být z dědického nástupnictví vyloučen jak dědic ze zákona, tak i dědic ze závěti.

Dědickou nezpůsobilost je třeba odlišovat od institutu vydědění. Přestože jsou si oba instituty co do jejich následků podobné, tj. neumožnění a zabránění konkrétní fyzické osobě, aby po zůstaviteli mohla dědit, je mezi nimi mnoho zásadních rozdílů. Oba instituty se odlišují co do důvodu a zákonných předpokladů jejich uplatnění, okruhem osob, kterých se týkají a také tím, jak u kterého z nich lze zabránit nepříznivým dopadům na osobu, kterou postihují. Další rozdíl spočívá v tom, že k vydědění je potřeba platného projevu vůle ze strany zůstavitele ze zákona taxativně stanovených důvodů (§ 469a odst. 1 občanského zákoníku). Tento projev vůle směřuje vůči potomkům zůstavitele, jakožto jeho neopomenutelným dědicům, s cílem odejmout jim jejich povinný podíl z dědictví. Oproti tomu při dědické nezpůsobilosti dochází k vyloučení dědice z dědění přímo ze zákona, pokud jsou tedy naplněny požadované zákonné předpoklady.

Ustanovení § 469 občanského zákoníku určuje, že nedědí ten, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům anebo zavrženíhodného jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle. Na základě tohoto ustanovení lze důvody dědické nezpůsobilosti rozdělit po skutkové stránce do dvou skupin.

První skupinu tvoří ty případy, v nichž se dědic dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům. Tento výčet

³⁶ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 26 s.

osob, které jsou předmětem útoku a újma jim způsobená má za následek vyloučení pachatele trestného činu z dědického nástupnictví, je taxativní a nelze jej rozšiřovat o další osoby, i kdyby je zůstavitel považoval za osoby sobě blízké (např. sourozenec, prarodiče, druh či družka). Z hlediska subjektivní stránky trestného činu, který byl spáchán vůči výše zmíněným osobám, zákon vyžaduje zavinění ve formě úmyslu. Nedbalostní trestné činy nemají vliv na dědickou způsobilost, resp. nezakládají dědickou nezpůsobilost.

Úmyslný trestný čin musí být spáchán nejpozději dnem smrti zůstavitele. Nezáleží, zda bylo proti pachateli za takový trestný čin zahájeno trestní stíhání či zda byl za takový trestný čin odsouzen. Nezáleží ani na tom, zda došlo k zániku trestní odpovědnosti (trestnosti) pachatele trestného činu z důvodu např. promlčení nebo milosti či amnestie prezidenta. Při rozhodování civilního soudu, který projednává dědictví, je tento soud podle § 135 odst. 1 občanského soudního řádu vázán pravomocným rozhodnutím příslušných orgánů o tom, že byl spáchán trestný čin, a kdo jej spáchal. „*Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 35/2001-80 ze dne 28. 2. 2001 uvádí, že v případě existence pravomocného rozsudku o odsouzení pro úmyslný trestný čin vůči zůstaviteli je soud projednávající dědictví tímto rozhodnutím vázán. Otázka dědické nezpůsobilosti se pak řeší na základě právního posouzení prokázané a nesporné skutečnosti, že se k dědění povolána osoba dopustila úmyslného trestného činu vůči zůstaviteli.*“³⁷

Pokud zde není pravomocné rozhodnutí o tom, že byl trestný čin spáchán a v průběhu dědického řízení vyjde najevo skutečnost, že trestný čin mohl být spáchán, může soud na základě této skutečnosti řízení přerušit a dát podnět k zahájení trestního stíhání podle § 109 odst. 2 písm. c) občanského soudního řádu, nebo si soud tuto otázku, o níž přísluší rozhodnout jinému orgánu, může posoudit sám jako otázku předběžnou podle § 135 odst. 2 občanského soudního řádu, ovšem jen s účinky pro řízení o dědictví a jen tehdy, jestliže příslušné rozhodnutí v trestním řízení neexistuje.

³⁷ KRÁLOVÁ, J., ECK, L. *Dědická nezpůsobilost*. In Ad Notam. č. 2/2004. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 37

Druhou skupinu tvoří ty případy zavrženíhodného jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle, které oproti první skupině nemusí naplňovat znaky trestného činu, aby byly důvodem pro dědickou nezpůsobilost. Pod pojmem poslední vůle, která je v úpravě dědického práva zmiňována jen v tomto konkrétním případě, se rozumí takový projev vůle, se kterým platná právní úprava spojuje právní důsledky, tedy závěť ve smyslu § 476 a násl. občanského zákoníku, listina o vydědění podle § 469a občanského zákoníku, taktéž i listina obsahující projevy vůle o změně či zrušení závěti nebo listiny o vydědění.

Za projev poslední vůle zůstavitele je pro tento účel namíste považovat i ustanovení správce dědictví a jeho odvolání dle ustanovení § 480d občanského zákoníku.³⁸ Dědic, který se takového zavrženíhodného jednání dopustí, se ze zákona stává dědicky nezpůsobilým. Na rozdíl od první skupiny se ale dědic může stát dědicky nezpůsobilým na základě zavrženíhodného jednání i po smrti zůstavitele.

Koncepce zavrženíhodného jednání vychází z myšlenky, že by bylo nesprávné a v rozporu se zásadami, na kterých spočívá dědické právo, aby mohla po zůstaviteli dědit osoba, která brání uplatnění svobodné testamentární vůle zůstavitele. Zákon však podrobněji neuvádí, v čem lze spatřovat zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele. Zavrženíhodným jednáním se rozumí především různé formy fyzického či psychického nátlaku na zůstavitele s cílem ovlivnit jeho svobodnou vůli a zřídit tak závěť s určitým obsahem či mu naopak zabránit ve vyhotovení závěti. Dále se zavrženíhodným jednáním rozumí jednání, kterým bylo zůstaviteli zabráněno změnit nebo zrušit závěť a také potlačení již zřízené závěti jejím zničením či zatajením její existence, jejím zfalšováním či podvržením a to i za situace, kdyby taková závěť nebyla pro takto jednající osobu příznivější.

Naopak za zavrženíhodné jednání nelze považovat případy, kdy dědic pouze uplatňuje práva, která mu jsou zákonem přiznána, např. uplatňování dědického práva určitou osobou, navzdory dohodě uzavřené se zůstavitelem, že dědické právo tato osoba uplatňovat nebude. Zavrženíhodným jednáním také není,

³⁸ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Linde, 2008, 1175 s.

pokud se potomek zůstavitele, který byl v závěti zůstavitelem opomenut, dovolá, třeba i proti přání zůstavitele, podle § 40a občanského zákoníku relativní neplatnosti závěti z důvodu porušení ustanovení ohledně neopomenutelných dědiců dle § 479 občanského zákoníku.

Navzdory oběma výše zmíněným důvodům dědické nezpůsobilosti, jejichž podstatou je společensky neúnosné jednání dědice proti dobrým mravům, nemusí být vždy důsledky tohoto jednání neodvratitelné a vést pouze k vyloučení takto jednající osoby z okruhu dědiců zůstavitele. Zákon totiž umožňuje zůstaviteli, aby nezpůsobilému dědici čin, kvůli kterému se stal dědicky nezpůsobilým, odpustil. To vyplývá z druhé věty § 469 občanského zákoníku, podle které může nezpůsobilý dědic dědit, jestliže mu zůstavitel tento čin odpustil.

Odpuštěním dochází k zániku dědické nezpůsobilosti a dříve nezpůsobilý dědic může po zůstaviteli opět dědit. K odpuštění dochází projevem vůle zůstavitele, a to za předpokladu, že zůstaviteli muselo být známo jednání (resp. čin), které bylo příčinou dědické nezpůsobilosti. Projev vůle zůstavitele může být vyjádřen vícero způsoby, zákon nestanoví žádnou konkrétní formu. Může tomu tak být výslovně (písemně i ústně) či jiným vhodným způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti o vůli zůstavitele, tedy i konkludentně, lze-li z počínání zůstavitele usuzovat, že mu byl znám čin dědice zakládající dědickou nezpůsobilost, aniž by z něho chtěl vyvozovat důsledky z hlediska dědického nástupnictví.³⁹

Z podstaty věci vyplývá, že zůstavitel může odpustit pouze takový čin spáchaný nezpůsobilým dědicem, který je důvodem vzniku jeho dědické nezpůsobilosti, nejdříve až po té, co se o takovém činu dozvěděl, avšak nejpozději do okamžiku své smrti. Odpuštění již není možné v případě, kdy jednání, které zakládá dědickou nezpůsobilost, nastalo až po smrti zůstavitele. Jednou projevené odpuštění se stává neodvolatelné a tudíž činy dědice, které mu byly zůstavitelem odpuštěny, nemohou opětovně vést ke vzniku dědické nezpůsobilosti.

Typickým projevem vůle zůstavitele, kterým nezpůsobilému dědici odpouští jím spáchaný čin, je skutečnost, když jej zůstavitel ve své závěti povolá za svého dědice. Při posuzování, jestli k odpuštění došlo i v jiných projevech vůle

³⁹ ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M. SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 841

zůstavitele, se vychází především z toho, zda zůstavitel o činu, který zakládá dědickou nezpůsobilost, věděl či nikoli.

Dědická nezpůsobilost se vždy vztahuje pouze na osobu, které se důvod nezpůsobilosti bezprostředně týká, nikoliv už např. na její potomky. Dědický podíl nezpůsobilého dědice se uvolňuje ve prospěch dalších dědiců.⁴⁰ Při dědění ze závěti nastoupí na místo nezpůsobilého dědice dědic náhradní, pokud ho není, pak se podíl po nezpůsobilém dědici uvolní pro všechny jeho dědice ze zákona. Při dědění ze zákona nabývají podíl po nezpůsobilém dědici, je-li nezpůsobilým dědicem zůstavitelův potomek (§ 473 odst. 2 občanského zákoníku) nebo sourozenec (§ 475 odst. 2 občanského zákoníku), rovným dílem jeho potomci. Není-li těchto potomků, pak dojde ke zvětšení podílů ostatních dědiců, kteří byli povoláni k dědění ve stejné skupině jako nezpůsobilý dědic.

4.4 Právní důvod dědění (dědický titul)

Právní důvod dědění, jinak označovaný též jako dědický titul, představuje další ze zákonných podmínek, které musejí být splněny proto, aby mohlo dojít k dědickému nástupnictví. V českém právním řádu se v současné době uplatňují pouze dva důvody dědění, a to zákon nebo závěť, popřípadě oba tyto dědické tituly najednou (viz § 461 odst. 1 občanského zákoníku). Protože se oba dědické tituly navzájem nevylučují, může se v praxi stát, že v konkrétním případě dojde k souběhu (tzv. kumulaci) obou dědických titulů.

4.4.1 Souběh dědických titulů

K souběhu dědických titulů může dojít například v předmětu dědictví, což má za následek, že za dědice budou povoláni jak dědicové ze zákona, tak i dědicové ze závěti, a dojde tedy k tomu, že část dědictví připadne dědicům ze závěti a zbývající část dědictví, na kterou závěť nedopadá, připadne dědicům ze zákona. Taktéž ale může dojít k souběhu dědických titulů u osoby konkrétního dědice, který pak může nabýt dědictví jak ze závěti, tak i ze zákona, a to opět v té

⁴⁰ KRÁLOVÁ, J., ECK, L. *Dědická nezpůsobilost*. In Ad Notam. č. 2/2004. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 36

části, na kterou závěť nedopadá, pokud je z obou těchto dědických titulů povolán k dědění.

V současné právní úpravě se tedy neuplatňuje zásada z římského práva *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* (doslovný český překlad zní: „*Není možné, aby někdo zemřel, zanechav o části pozůstalosti testament, část zůstavil poslušnosti zákonné*“⁴¹), která bránila tomu, aby k dědickému nástupnictví dědice mohlo dojít z části na základě závěti a z části na základě zákona. V případě, že jednomu dědicovi svědčí současně oba dědické tituly, není možné, aby takový dědic na základě jednoho titulu dědictví nabyt a z druhého titulu dědictví odmítl. Projev vůle dědice, kterým přijímá či odmítá dědictví, se nerozlučně vztahuje na oba dědické tituly.

Při souběhu dědických titulů byl ještě v nedávné době větší význam přikládán dědění ze zákona. Tak tomu bylo především v případě komunistického pojetí práva, které už jen ze své podstaty chtělo co možná nejvíce omezit svobodnou zůstavitelovu testamentární vůli. Tato degradace zůstavitelovi vůle, která by měla být po jeho smrti naložena s jeho majetkem, byla v souladu s komunistickým názírem na vlastnické právo, jelikož stát chtěl co nejvíce zabránit přechodu majetkových práv velké hodnoty mezi občany, tím spíše mezi občany, kteří nebyli vzájemně v příbuzenském vztahu. Podle této teorie dědění ze zákona „*lépe odpovídá požadavku soudržnosti rodiny a posilování příbuzenských svazků mezi osobami blízkými*.“⁴²

Dále se také ve prospěch této teorie argumentovalo tím, že podle systematického výkladu má dědění ze zákona přednost před děděním ze závěti, protože je dědění ze zákona v právní úpravě řazeno před děděním ze závěti. Avšak toto pojetí je dnes již překonané, navzdory skutečnosti, že v praxi i nadále počet případů dědění ze zákona převyšuje počet případů dědění ze závěti. Současná právní úprava dědického práva je postavena na zásadě testamentární volnosti a dává tedy důraz především na projevy vůle zůstavitele vyjádřené buďto v závěti či případně v listině o vydědění.

⁴¹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 354

⁴² KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2002, 287 s.

4.4.2 Dědění ze zákona

Dědění ze zákona představuje první z dědických titulů, které se uplatňují v současné právní úpravě. Protože současná právní úprava preferuje druhý dědický titul, tedy závěť, tak k dědění ze zákona dojde pouze v případech, kdy zůstavitel po sobě žádnou platnou závěť nezanechal nebo pokud žádný dědic povolaný ze závěti dědictví nenabude (dědictví odmítne, je nezpůsobilý dědit či se nedožije smrti zůstavitele). Dědění ze zákona se také uplatní na tu zbylou část majetku zůstavitele, na kterou závěť nepamatuje. Dědění ze zákona je tedy subsidiární ve vztahu k testamentární posloupnosti, představuje jakési podpůrné řešení v případech, kdy nelze dědit ze závěti.

Při zákonné dědické posloupnosti se vychází z příbuzenských, rodinných nebo obdobných vztahů mezi osobou zůstavitele a jeho dědici. Na základě zákona dochází k rozdělení osob, které přicházejí v úvahu jako dědicové zůstavitele, do čtyř různých dědických skupin podle stupně jejich příbuzenství k zůstaviteli, či případně podle jejich rodinného vztahu k zůstaviteli. V současné právní úpravě se při rozřídění příbuzenstva z hlediska dědického nástupnictví ze zákona uplatňuje tzv. parentelní systém (odvozený z latinského slova *parens*, tedy rodič) doplněný principem reprezentace (na uvolněné místo svého předka nastoupí jeho potomci) a tzv. systém graduální.

*„Parentelní posloupnost (...) má povahu obecné dědické posloupnosti zprostředkované zrozením (...), popřípadě osvojením. Parentelou se rozumí souhrn osob odvozujících svůj příbuzenský vztah od společného předka spolu s tímto předkem.“*⁴³ Graduální systém představuje výjimku z uplatnění parentelního systému s principem reprezentace při dědění ze zákona. Tento systém se uplatní pouze ve čtvrté dědické skupině a spočívá v tom, že byť i jediný člen starší generace v příbuzenstvu vyloučí z dědické posloupnosti mladší generaci.

V první dědické skupině dědí podle ustanovení § 473 odst. 1 občanského zákoníku zůstavitelovy děti a manžel nebo partner (ve smyslu zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství), každý z nich rovným dílem. V případě dětí

⁴³ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 48 s.

zůstavitele není rozhodné, zda se jedná o děti manželské či mimomanželské, taktéž se nečiní rozdíl ani mezi dětmi pokrevními a osvojenými. Pokud některé ze zůstavitelových dětí nedědí, nabývají podle § 473 odst. 2 občanského zákoníku jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti. Jestliže nedědí ani tyto děti nebo některé z nich, dědí stejným dílem jejich potomci. Manžel nebo partner sám v této dědické skupině dědit nemůže, jeho dědický podíl může být maximálně jedna polovina.

Druhá dědická skupina nastupuje v případě, pokud nedědí ani jeden ze zůstavitelových potomků. V této skupině jsou k dědění povoláni dle § 474 odst. 1 občanského zákoníku manžel nebo partner zůstavitele, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele (tzv. spolužijící osoby). Dědicové v této skupině dědí stejným dílem, avšak oproti první dědické skupině je v této skupině manžel (partner) zvýhodněn tím, že je mu vyhrazena nejméně jedna polovina dědictví. Pokud je manžel (partner) jediným dědicem v této skupině, je možné, aby mu připadlo celé dědictví, jestliže spolu s ním nepřichází v úvahu žádný další dědic z této skupiny.⁴⁴ Stejným způsobem může celé dědictví připadnout i jednomu z rodičů zůstavitele, pokud nedědí manžel (partner) ani druhý z rodičů. Jediná osoba, které z této skupiny dědiců nemůže připadnout celé dědictví, je osoba spolužijící.

Třetí dědická skupina nastoupí v případě, pokud nedědí manžel, partner ani žádný z rodičů. V této dědické skupině podle § 475 odst. 1 občanského zákoníku dědí stejným dílem zůstavitelovi sourozenci a spolužijící osoba. Mezi sourozenci zůstavitele se nerozlišuje, zda se jedná o sourozence polorodé či plnorodé. V případě, že nedědí některý sourozenec zůstavitele, pak na jeho místo nastoupí na základě práva reprezentace jeho děti, tedy synovci a neteře zůstavitele.

Pokud dědictví nenabude nikdo z dědiců ze třetí skupiny, tak se uplatní čtvrtá dědická skupina, která byla do občanského zákoníku přidána novelou

⁴⁴ ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M. SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 849

s účinností až od 1. 1. 1992 a to předpisem č. 509/1991 Sb., zákon, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník. V této dědické skupině podle § 475a občanského zákoníku dědí stejným dílem prarodiče zůstavitele a nedědí-li žádný z nich, dědí stejným dílem jejich děti (tedy strýc a teta). Jak již bylo uvedeno výše, „namísto parentelního systému s principem reprezentace se zde uplatňuje systém graduální, při němž i jen jediný ze členů starší generace vylučuje z dědění kohokoli z generace mladší.“⁴⁵

Žádné další osoby již jako dědicové ze zákona nepřicházejí v úvahu. Pokud přesto dědictví nenabude žádný z dědiců uvedených ve výše zmíněných dědických skupinách, tak majetek zůstavitele, který tvoří předmět dědictví, případně na základě odúmrti státu jako tzv. „majetek bez pána“.

4.4.3 Dědění ze závěti

Závěť (neboli testament, poslední vůle) je druhým, a v současné právní úpravě posledním dědickým titulem, na jehož základě lze nabýt dědictví. I když je v zákoně dědění ze závěti upraveno až za dědění ze zákona, tak se přesto jedná o dědický titul, který má vyšší právní sílu. V případě existence platné závěti má tedy dědění ze závěti přednost před zákonnou dědickou posloupností. Zůstavitel na základě zásady testovací volnosti vyjádří v závěti svou vůli a může k dědění povolat i jiné osoby, než jeho zákonné dědice, čímž dojde k vyloučení zákonné dědické posloupnosti. Zůstavitel je však v této testovací volnosti omezen institutem neopomenutelných dědiců.

Závěť je jednostranný, formální a kdykoli odvolatelný nebo změnitelný projev vůle ryze osobní povahy o tom, komu má v případě pořizovatelovy smrti zanechaný majetek připadnout.⁴⁶ Závěť může pořídit pouze její zřizovatel, zastoupení nepřichází v úvahu. Pořizovatel sám určuje obsah závěti, tedy stanoví kdo se má stát jeho dědicem a jakým způsobem se má jeho majetek mezi jeho dědice rozdělit (tj. komu má připadnout celá část dědictví, nebo jeho poměrná část či případně jednotlivá věc či jiná majtková hodnota).

⁴⁵ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 56 s.

⁴⁶ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2002, 292 s.

Proto, aby byla závěť platná, musí splňovat formální (písemná forma, uvedení dne, měsíce a roku zřízení závěti) i obsahové (určení dědiců a jejich dědických podílů) náležitosti, které mají kogentní povahu a jejichž nedodržení má za následek absolutní neplatnost závěti. Závěť tedy musí splňovat vedle obecných náležitostí právního úkonu i náležitosti zvláštní, které se vztahují k projevu vůle pro případ smrti. Tyto zpřísněné požadavky na pořizené a platnost závěti „*jsou odůvodněny tím, že se závěť uplatní až v době, kdy už ten, kdo ji zřídil, nebude naživu a kdy už nebude možno jeho prostřednictvím zjistit, zda vůbec zamýšlel závěť zříditi a co v ní sledoval.*“⁴⁷

Závěť může zříditi pouze osoba, která má plnou způsobilost k právním úkonům, tedy pokud již dosáhla věku 18 let a zároveň nebyla této způsobilosti zbavena či omezena. Zákon také podle § 476d odst. 2 občanského zákoníku připouští nezletilým, kteří dovršili 15 let možnost poříditi závěť, ale pouze formou notářského zápisu.

Občanský zákoník rozlišuje tři formy závěti, závěť vlastnoruční (holografní), závěť sepsanou jinak než vlastní rukou (allografní) a již zmíněnou závěť ve formě notářského zápisu. Holografní a allografní závěti mají formu soukromé listiny, závěť ve formě notářského zápisu má formu listiny veřejné. Občanský zákoník ještě v ustanovení § 476c upravuje jednu zvláštní formu závěti, a to závěť se třemi svědky úkonu určenou pro osoby, které nemohou číst nebo psát.

Závěť vlastnoruční musí být celá napsána a podepsána vlastní rukou pořizovatele závěti, jinak je neplatná (§ 476a občanského zákoníku). Podpis pořizovatele musí být uveden na konci závěti, kde uzavírá její text. Veškerý další text uvedený za podpisem pořizovatele nemá žádné právní účinky.

Závěť allografní může být buď sepsaná jinak než vlastní rukou zůstavitele (na stroji, na počítači) nebo může být sepsána i osobou odlišnou od zůstavitele. Podmínkou její platnosti je však podle § 476b občanského zákoníku vlastnoruční podpis zůstavitele a jeho výslovný projev učiněný před dvěma svědky současně

⁴⁷ ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M. SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 853

přítomnými o tom, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci se musí na závěť také podepsat.

Závěť ve formě notářského zápisu má povahu veřejné listiny a tvoří tak alternativu k závětím soukromým. Takto učiněná závěť představuje největší jistotu toho, že zůstavitelova vůle bude naplněna, tak jak zůstavitel zamýšlel a ze všech ostatních forem závětí je schopna nejlépe zabránit případným sporům, protože důkazní břemeno leží na tom, kdo tvrdí její neplatnost. „*Povaha notářského zápisu jako veřejné listiny podává spolehlivý důkaz o osobě pořizovatele, o době, kdy byla závěť zřízena, jakož i o tom, co podle pokynů pořizovatele bylo vtěleno do jejího obsahu. Bez zvláštní žádosti ze strany pořizovatele je postaráno o evidování existence závěti v Centrální evidenci závětí.*“⁴⁸ Tento druh závěti je obligatorní pokud závěť pořizuje nezletilá osoba starší 15 let a pokud se má závěti zřídit nadace nebo fond.

Současná právní úprava obecně neumožňuje zůstaviteli pořídit tzv. negativní závěť. Negativní závěť představuje výslovný projev poslední vůle zůstavitele, kterým vylučuje z dědického nástupnictví určité osoby, které připadají v úvahu jako jeho dědicové, a to jak ze zákona či ze závěti. Jediným přípustným druhem negativní závěti v současné právní úpravě je projev vůle zůstavitele vtělený do listiny o vydědění.⁴⁹ Vydědění se považuje za negativní závěť, protože „*zatímco „pozitivní“ závěť dědické právo zakládá, ať již zcela (tím, že ustanoví za dědice osoby, které by jinak nedědily) nebo co do rozsahu (tím, že jejich podíly upraví jinak než zákon, nebo určí jednotlivé věci či práva, která mají nabýt), vyděděním se ruší dědické právo, které by jinak vyděděná osoba měla.*“⁵⁰

Vydědění tedy spočívá v odnětí práva potomkům zůstavitele na jejich povinné podíly, které jim jakožto neopomenutelným dědicům přísluší podle § 479 občanského zákoníku. Na základě listiny o vydědění lze tedy z dědění vyloučit pouze potomky zůstavitele, případně pokud to je výslovně uvedeno, tak i jejich

⁴⁸ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 110 s.

⁴⁹ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2002, 295 s.

⁵⁰ MUZIKÁŘ, L. *Dědické podíly a jejich výpočet (První část – dědění ze zákona, dědění ze závěti)*. In *Ad Notam*. č. 1/1997. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 1997, s. 11

potomky. Vydědit potomka lze pouze ze zákonných důvodů uvedených v § 469a odst. 1 občanského zákoníku. Na vyděděného potomka se poté hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil.

4.4.4 Dědická smlouva

V současné době stále ještě účinný občanský zákoník žádný další dědický titul dále nezná, ale nový občanský zákoník zavádí znovu institut dědické smlouvy, tedy institut, který byl již upraven v obecném zákoníku občanském z roku 1811. Dědická smlouva se stává vedle závěti dalším pořízením pro případ smrti (dle § 1491 nového občanského zákoníku). Toto ustanovení řadí mezi pořízení pro případ smrti i dovětek, ale ten však není dědickým titulem, protože neurčuje osobu, které má dědictví připadnout. Podle § 1491 nového občanského zákoníku může zůstavitel dovětkem pouze nařídít odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, nebo doložit čas anebo uložit odkazovníku nebo dědici příkaz.

Stanovení právní síly jednotlivých dědických titulů v novém občanském zákoníku se odráží v jejich systematickém řazení v tomto zákoníku. Podle nového občanského zákoníku mají pořízení pro případ smrti přednost před děděním na základě zákonné posloupnosti. Dědická smlouva je z hlediska právní síly v novém občanském zákoníku nejsilnějším dědickým titulem, a to i při porovnání se závětí, a proto bude mít před ostatními dědickými tituly přednost. Je tomu tak především proto, že dědická smlouva co možná nejvíce naplňuje princip smluvní volnosti a ze všech dědických titulů svými vlastnostmi nejvíce zohledňuje principy svobodné vůle a dobrovolnosti.

To je vyjádřeno hlavně tím, že zůstavitel chce přenechat svůj majetek osobě povoláné za jeho dědice dědickou smlouvou (tzv. smluvní dědic) a tato osoba s tím také souhlasí. Tím se liší od závěti, která je pouze jednostranný právní úkon, jehož obsah dědic nemá možnost jakkoliv ovlivnit, pouze může dědictví následně odmítnout. Závěť je přesto upravena v tomto zákoníku před dědickou smlouvou, a to z toho důvodu, že dědická smlouva je institut od závěti odvozený, je to její speciální úprava.

Dědická smlouva je dvoustranný právní úkon, je to dohoda dvou smluvních stran o dědictví, na základě které povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá (dle § 1582 odst. 1 nového občanského zákoníku). Dědická smlouva vyžaduje ke své platnosti uzavření ve formě veřejné listiny, pokud nebude uzavřena ve formě veřejné listiny, pak se na ní bude nahlížet jako na závěť, bude-li mít všechny její náležitosti. Obsahem dědické smlouvy je určení osoby, která se stane dědicem zůstavitele a určení majetku zůstavitele, který se má po jeho smrti dostat této osobě a zároveň souhlas osoby určené za dědice touto smlouvou s přijetím majetku zůstavitele.

Dědická smlouva také zaručuje větší míru právní jistoty osobě, která má dědictví nabýt, protože ji na rozdíl od závěti nelze jednostranně změnit či zrušit, jelikož je to dvoustranný právní úkon, který k takovému jednání vyžaduje dohodu všech smluvních stran. Dědickou smlouvu nelze dle ustanovení § 1585 odst. 1 nového občanského zákoníku pořídít o celé pozůstalosti, minimálně čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná. Pokud i tak chce zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí.

Existence dědické smlouvy nebrání zůstaviteli, aby se svým majetkem za svého života nakládal dle své libosti. Po svém uzavření totiž dědická smlouva žádné právní účinky nevyvolává, k nim dochází až okamžikem smrti zůstavitele. Zůstavitel je však dědickou smlouvou limitován v tom, že jakékoliv jeho další pořízení pro případ smrti či uzavření darovací smlouvy, které by nebyly s dědickou smlouvou slučitelné, povede na základě § 1588 odst. 2 nového občanského zákoníku ke vzniku práva smluvního dědice dovolat se neúčinnosti těchto právních jednání.

Ustanovení § 1591 nového občanského zákoníku upravuje v občanském právu zřídkakdy se vyskytující tzv. konverzi právního aktu. Na základě tohoto ustanovení dědická smlouva, která je neplatná pro nedostatek formy nebo neplatná pro nesplnění zákonných podmínek, se přesto může stát platnou závětí, splňuje-li jinak všechny její náležitosti.

Dědická smlouva může být podle ustanovení § 1592 odst. 1 nového občanského zákoníku uzavřena i mezi manželi, podle níž jeden manžel povolá

druhého manžela za dědice nebo za odkazovníka a ten toto povolání přijímá, anebo se manželé takto mohou za dědice nebo za odkazovníky povolat i navzájem. Obecný zákoník občanský z roku 1811 připouštěl uzavření dědické smlouvy pouze mezi manželi a to formou notářského zápisu. Nový občanský zákoník na tuto právní úpravu chtěl navázat a připustit uzavření dědické smlouvy opět jen mezi manželi, což však bylo kritizováno s poukazem na to, že „*tím se tento institut degraduje jako v podstatě nepoužitelný, zvláště tehdy, když úprava umožňuje každému z manželů, aby za života nakládal s majetkem podle své libosti.*“⁵¹ Nakonec od tohoto záměru bylo upuštěno a uzavřít dědickou smlouvu je tedy možné mezi zůstavitelem a jakoukoliv třetí osobou, není to omezeno jen na osoby manželů.

Zůstává však otázkou, jak často bude institut dědické smlouvy v praxi využíván, navíc když nově i v závěti bude možno klást různé podmínky či příkazy. Nejspíše to bude záviset na tom, jak rychle se dostane do právního povědomí lidí.

4.5 Přijetí a odmítnutí dědictví

Jak již bylo uvedeno několikrát, současná právní úprava vychází z předpokladu, že dědictví se nabývá okamžikem smrti zůstavitele, nehledě na skutečnost, že osoba, která přichází v úvahu jako dědic, o smrti zůstavitele ještě ani není seznámena či ji ani není známo, že by mohla přicházet v úvahu jako dědic po zůstaviteli. Zákon však umožňuje tomu, jemuž sice dědické právo svědčí, ale ať už z jakéhokoli důvodu se nechce stát právním nástupcem zůstavitele, dědictví odmítnout. Povolánému dědici nelze upřít jeho právo projevit svou svobodnou vůli a rozhodnout se, zda dědictví přijímá či nikoliv. Nikdo totiž nemůže být nucen přijmout proti své vůli dědictví, které nechce. Dědictví se tedy nabývá okamžikem smrti zůstavitele, ale pouze za předpokladu, že nebude povolaným dědicem odmítnuto.

⁵¹ ŠEŠINA, M. *Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku*. In Ad Notam. č. 2/2004. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 47

Pojem přijetí dědictví není nikde v občanském zákoníku upraven. Je sporné, zda lze podle stávající právní úpravy dědictví právním úkonem povolaného dědice vůbec přijmout, protože dědictví se nabývá okamžikem smrti zůstavitele, ale o žádném přijetí dědictví v občanském zákoníku není ani zmínka. V souvislosti s právní úpravou odmítnutí dědictví se však dle mého názoru pojem přijetí dědictví používá k vyjádření skutečnosti, že povolaný dědic nevyužil svého práva dědictví odmítnout, a ve vztahu k odmítnutí dědictví vyjadřuje tedy totéž co pojem neodmítnutí dědictví.

Za přijetí (resp. neodmítnutí) dědictví je považováno takové jednání či počínání povolaného dědice, z něhož lze usuzovat, že dědictví přijímá a tímto se tak vzdává svého práva dědictví odmítnout. Skutečnost, že povolaný dědic dědictví přijímá a tím se tedy stává právním nástupcem zůstavitele lze usuzovat z toho, že *„nakládá s majetkem náležejícím do pozůstalosti, věci prodává nebo rozdává, domáhá se úhrady zůstavitelových pohledávek, vstupuje do sporů týkajících se aktiv nebo pasiv dědictví, uplatňuje nárok na vydání věci z pozůstalosti zadržovaných jinými subjekty atd.“*⁵²

Podle obecného zákoníku občanského z roku 1811 musel dědic, který chtěl dědictví přijmout, projevit určitou aktivitu a to formou podání dědické přihlášky, současná právní úprava naopak vyžaduje vyvinutí určité aktivity od povolaného dědice, který dědictví přijmout nechce. Pasivita dědice má v současné právní úpravě po uplynutí zákonem stanovené lhůty pro odmítnutí dědictví účinky neodmítnutí dědictví.

Odmítnutí dědictví je *„jednostranným, výslovným a adresným projevem vůle spojeným s nezvratnými hmotněprávními účinky.“*⁵³ Odmítnutí dědictví musí být podle § 463 odst. 1 občanského zákoníku učiněno ústním prohlášením u soudu (resp. notáře, který vede dědické řízení) nebo písemným prohlášením jemu zasláným. Zástupce dědice může dědictví za dědice odmítnout pouze na základě zvláštní plné moci, která ho k tomu výslovně opravňuje. V případě odmítnutí dědictví zákonným zástupcem povolaného dědice, který nemá způsobilost

⁵² KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3.* 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2002, 289 s.

⁵³ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi.* 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 31 s.

k právním úkonům, se vyžaduje v souladu s § 28 občanského zákoníku schválení tohoto úkonu soudem. Schválení soudu ale není vyžadováno v případě, kdy zákonný zástupce za zastoupeného povolání dědice činí prohlášení o neodmítnutí dědictví.

Pokud má odmítnutí dědictví způsobit požadované následky, musí splňovat zákonem stanovené náležitosti. Ještě před učiněním samotného přijetí či odmítnutí dědictví ale musí být povolání dědic prvně vyrozuměn o nápadu dědictví a zároveň s tím musí být poučen o možnosti dědictví odmítnout a to ve lhůtě do jednoho měsíce ode dne, kdy byl notářem, jakožto soudním komisařem, o právu dědictví odmítnout a o právních následcích takového odmítnutí vyrozuměn. Takto by měl být povolání dědic vyrozuměn notářem, jakožto pověřeným soudním komisařem, který řízení o dědictví bude projednávat. Právní účinky však bude mít i takové odmítnutí dědictví povoláním dědicem, pokud bude splňovat zákonné náležitosti, i když bude učiněno ještě před tím, než bude tento dědic notářem řádně poučen a vyrozuměn.

Povolání dědic nemůže podle ustanovení § 466 občanského zákoníku k odmítnutí dědictví připojit žádné výhrady nebo podmínky, taktéž nemůže dědictví odmítnout jen zčásti. Pokud by se tak stalo, pak by taková prohlášení neměla účinky odmítnutí dědictví. Zákon nerozlišuje, zda byl dědic povolán k dědění ze zákona či ze závěti, v obou případech má dědic možnost dědictví pouze přijmout či odmítnout jako celek, není možné, aby dědic dědictví z jednoho dědického titulu přijal a z druhého odmítl. Toto omezení vyplývá ze zásady univerzální sukcese, podle které se dědictví přijímá, či v tomto případě odmítá, jako jeden nerozlučný celek.

Naopak pokud státu připadne jako tzv. odúmrť dědictví, které nenabyl žádný z dědiců, tak mu nepřísluší právo toto dědictví odmítnout, protože stát v tomto případě nemá postavení dědice. V případě odúmrti totiž stát dědictví nenabývá na základě dědického titulu (tedy dědění), nýbrž se jedná o zvláštní subjektivní právo státu. *„Pokud by však stát byl povolán dědit podle závěti*

*zůstavitele, měl by v tomto ohledu postavení závětního dědice a dědictví by odmítnout mohl.*⁵⁴

Odmítnout dědictví lze podle § 464 občanského zákoníku pouze v zákonné prekluzivní lhůtě v délce jednoho měsíce, která začíná běžet ode dne následujícím po dni, ve kterém byl povolán dědic vyrozuměn o nápadu dědictví. Současně notář jako soudní komisař osobu povolaného dědice poučí o náležitostech, způsobu a o účincích odmítnutí dědictví, a o účincích jeho prohlášení, že dědictví neodmítá.

Jelikož se jedná o hmotněprávní lhůtu, jejímž marným uplynutím dochází k zániku práva dědictví odmítnout, zmeškání této lhůty nelze postupem podle § 58 odst. 1 občanského soudního řádu prominout. Nicméně pokud o to povolán dědic požádá, může být tato lhůta na základě věty druhé § 464 občanského zákoníku soudem ze závažných důvodů prodloužena, a to např. zdržuje-li se povolán dědic v cizině nebo je-li to potřebné vzhledem k časové náročnosti určení přehledu aktiv a pasiv dědictví. V takovém případě se pak z této lhůty stane lhůta soudcovská, avšak její hmotněprávní charakter zůstane nedotčen. O prodloužení této lhůty musí být požádáno ještě před jejím uplynutím, po jejím marném uplynutí to již možné není.

Marné uplynutí lhůty k odmítnutí dědictví má za následek to, že se na povolaného dědice hledí jako by prohlásil, že dědictví neodmítá, což bylo potvrzeno i v rozhodnutí Městského soudu v Praze, podle kterého: *„Neučiní-li dědic, který byl vyrozuměn o svém dědickém právu, o možnosti odmítnout dědictví a o následcích tohoto odmítnutí, ve lhůtě podle § 464 občanského zákoníku žádné prohlášení, hledí se na něj po marném uplynutí lhůty stejně, jako by prohlásil, že dědictví neodmítá.*⁵⁵

Právo dědictví přijmout či odmítnout je ryze osobnostním právem dědice, které není převoditelné na jiné osoby, ale přechází na dědice povolaného dědice, který se sice dožil nápadu dědictví, ale zemřel dříve, než uplynula jeho lhůta

⁵⁴ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Linde, 2008, 1153 s.

⁵⁵ Rozsudek Městského soudu v Praze z 30. 8. 1996, sp. zn. 24 Co 214/96-24, In Ad Notam. č. 1/1997. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 1997, s. 20

k odmítnutí dědictví. V těchto případech se hovoří o tzv. transmisi dědictví. Dědicovi povolaného dědice vzniká právo odmítnout nejen dědictví, ke kterému je sám povolán, ale i původní dědictví, ke kterému byl povolán jeho bezprostřední předchůdce, a to ve lhůtě, která mu bude dodatečně určena, ale pouze za předpokladu, že sám neodmítne dědictví po svém bezprostředním předchůdci (povolaném dědici).⁵⁶

Ustanovení § 465 občanského zákoníku určuje, že dědictví nemůže odmítnout ten dědic, který svým počínáním dal najevo, že dědictví odmítnout nechce. Pokud chce povolaný dědic dědictví skutečně odmítnout, tak je nutné, aby se distancoval od zanechaného majetku a vyvaroval se všem svým projevům vůle, a to včetně konkludentních, z nichž by šlo usuzovat, že dědictví nechce odmítnout. Pokud by z faktického počínání povolaného dědice bylo možno usuzovat, že dědictví neodmítá, pak by jím učiněné prohlášení o odmítnutí dědictví nemělo žádné právní účinky. Toto ustanovení je velmi vágní a při jeho interpretaci může v praxi dojít ke vzniku řady sporných případů. V těchto případech je nutné se obrátit na judikaturu.

Mezi jednání, ze kterých lze usuzovat skutečnost, že povolaný dědic nechce dědictví odmítnout, patří převážně již zmíněné nakládání s majetkem zůstavitele, který je předmětem dědictví. Tato teze byla dále rozvedena v judikátu Nejvyššího soudu, podle kterého počínáním, kterým dal dědic najevo, že „*dědictví nechce odmítnout, se podle ustálené judikatury soudů rozumí takové chování dědice, kterým se k zůstavitelovu majetku nebo k jeho části (...) projevuje jako jeho vlastník (k zůstavitelovu majetku ... se tedy chová jako k vlastnímu majetku) nebo z něhož je jinak nepochybné, že hodlá jako dědic vstoupit do zůstavitelových práv a povinností (tedy se stát jako dědic zůstavitelovým právním nástupcem), popřípadě že vystupuje jako osoba, již svědčí dědické právo po zůstaviteli.*“⁵⁷

Dále se mezi jednání, kterými dal povolaný dědic najevo, že nebude chtít dědictví odmítnout, řadí např. uplatňování pohledávek zůstavitele či dovolání se relativní neplatnosti závěti, což bylo konstatováno v judikatuře, podle které

⁵⁶ ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M. SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 839

⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1351/2000 ze dne 14. 3. 2001

*„dovolal-li se potomek relativní neplatnosti závěti (§ 479 občanského zákoníku), dal tím najevo, že chce dědit, a proto nemůže dědictví odmítnout.“*⁵⁸ Dědictví dle dalšího judikátu také nemůže odmítnout ten dědic, který z prostředků náležejících do dědictví platil dluhy zůstavitele.⁵⁹

Ne všechna jednání povolaného dědice se ale automaticky dají považovat za projev jeho vůle, kterým dal najevo, že dědictví nechce odmítnout. Za takové jednání se nepovažují ty případy, kdy povolaný dědic pouze chrání majetek zanechaný pozůstalým či odvrací hrozící újmu, bez toho, aby projevil svou vůli dědictví přijmout. Mezi takové případy se řadí např. *„zpeněžení věci podléhajících rychlé zkáze, opatrování živočichů, podnětu k zajištění zůstavitelova majetku a zabránění jeho zavlčení.“*⁶⁰

Případy, ve kterých je dědic neznámý nebo se vyskytuje na místě neznámého pobytu a není fakticky možné zjistit, jak by se eventuálně vyjádřil k případnému odmítnutí či přijetí dědictví se řeší tak, že takový dědic bude soudem (resp. notářem), který vede dědické řízení, vyrozuměn veřejnou vyhláškou uveřejněnou na úřední desce soudu o jeho nápadu dědictví. V této vyhlášce se dědic vyzve, aby o sobě dal soudu do stanovené doby vědět, nebo se k němu jinak při projednávání dědictví nebude podle ustanovení § 468 občanského zákoníku přihlížet.

Soud zároveň ustanoví tomuto dědici opatrovníka, který za něj ale není oprávněn učinit prohlášení o odmítnutí či neodmítnutí dědictví, neboť k tomuto úkonu nemá zvláštní plnou moc. Na dědice, který se soudu do stanovené lhůty nepřihlásil, se tedy v řízení o dědictví nepřihlíží a nelze na něj pohlížet ani jako na účastníka tohoto řízení. Takový dědic se však může svého práva domáhat žalobou na základě ustanovení § 175y odst. 2 občanského soudního řádu, která má hmotněprávní oporu v úpravě ochrany oprávněného dědice podle § 485 občanského zákoníku.

⁵⁸ Usnesení Krajského soudu v Brně z 19. 2. 1996, sp. zn. 18 Co 324/95, In Ad Notam č. 3/1996. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 1996, s. 68

⁵⁹ Usnesení Městského soudu v Praze z 30. 11. 1999, sp. zn. 24 Co 321/99-171, In Ad Notam č. 1/2001. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 1996, s. 22

⁶⁰ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 34 s.

Na druhou stranu, pokud ještě řízení o dědictví nebylo pravomocně skončeno, tak podle judikátu Krajského soudu v Brně „*dědice, k němuž v důsledku postupu podle § 468 občanského zákoníku jako k dědici neznámého pobytu nebylo při projednávání dědictví přihlíženo, je třeba opět považovat za účastníka řízení, jakmile se zjistí jeho místo pobytu (např. tak, že tento dědic podá odvolání proti rozhodnutí soudu a současně sdělí svou adresu), pokud k tomu dojde dříve, než bylo dědické řízení pravomocně skončeno.*“⁶¹

Pokud je projev vůle povolaného dědice, kterým dojde k odmítnutí dědictví, v souladu se všemi zákonnými požadavky, pak se na tohoto dědice hledí tak, jako by nebyl, resp. jako kdyby k jeho nápadu dědictví nikdy nedošlo. Důvody pro odmítnutí mohou být různé, např. majetkové (odpovědnost za dluhy zůstavitele, větší pasiva dědictví než jeho aktiva), morální či ryze praktické (přechod dědického práva odmítnuvšího dědice, který o dědictví nemá zájem, na jeho dědice, zejména na jeho potomky). Odmítnuvší dědic je ale omezen závětí a zákonem v tom, že „*nemůže při odmítnutí dědictví ovlivnit okruh těch, kteří v důsledku jeho odmítnutí nabudou podíl, který by mu jinak náležel. Nelze totiž dědictví odmítnout „ve prospěch“ konkrétní osoby, neboť by šlo o odmítnutí s výhradami, které není přípustné.*“⁶²

K dědění místo původního dědice je poté povolána ta osoba, která by byla k dědění povolána v případě, kdyby se původní dědic nápadu dědictví vůbec nedožil. V případě testamentární posloupnosti nastoupí na uvolněné místo po původním dědici, který dědictví odmítl, buď jeho náhradní dědic, pokud je takový uveden v závěti, nebo jinak dědic ze zákona. Pokud se bude dědit ze zákona, pak v první dědické skupině na uvolněné místo po dítěti zůstavitele nastoupí právem reprezentace podle kmenů jeho nejbližší potomci, stejně tomu bude při dědění ve třetí dědické skupině při povolání zůstavitelova sourozence za dědice.⁶³

⁶¹ Usnesení Krajského soudu v Brně z 24. 1. 2000, sp. zn. 18 Co 12199, In Ad Notam č. 2/2000. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 1996, s. 42

⁶² ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Linde, 2008, 1152 s.

⁶³ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi.* 1. vyd. Praha: Leges, 2011, 35 s.

Pokud dědic ze zákona žádné potomky nemá, pak dojde k tzv. akrescenci (neboli přírůstku dědického podílu), při níž se podíly ostatních zákonných dědiců téže dědické skupiny zvětší o uvolněný podíl. Jednou učiněné platné prohlášení o odmítnutí dědictví brání navždy tomu, aby mohl povolaný dědic po zůstaviteli dědit. To se vztahuje jak vůči majetku mu známým v okamžiku, kdy takové prohlášení učinil, ale i vůči takovému majetku, který může v budoucnu teprve vyjít najevo.

Podle ustanovení § 467 občanského zákoníku nelze prohlášení o odmítnutí dědictví odvolat. Totéž se vztahuje i na případy, prohlásí-li dědic, že dědictví neodmítá. Na dědice, který jednou dědictví odmítl se hledí tak, jako by se nápadu dědictví vůbec nedožil. Jelikož prohlášením o odmítnutí dědictví dochází se zpětnými účinky ke dni smrti zůstavitele k vyloučení dědice z dědické posloupnosti, tak by z hlediska právní jistoty nebylo vhodné, aby bylo možné jednou učiněné prohlášení o odmítnutí dědictví vzít zpět či jinak měnit. Odvoláno může být pouze *„takové prohlášení o odmítnutí dědictví, které není dosud perfektní, tj. prohlášení, které učinil zákonný zástupce za nezletilého dědice, dědice zbaveného způsobilosti k právním úkonům nebo dědice v této způsobilosti omezeného, stane-li se tak předtím, než byl tento úkon schválen soudem dle § 28 občanského zákoníku.“*⁶⁴

⁶⁴ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Linde, 2008, 1168 s.

Závěr

Na závěr této diplomové práce shrnu hlavní témata, kterým jsem se v této práci věnoval. Cílem této práce bylo podrobně rozebrat jednotlivé předpoklady dědické posloupnosti, což jsou podmínky, jejichž splněním zákon podmiňuje nabytí dědictví. Mezi předpoklady nabytí dědictví patří smrt fyzické osoby, existence dědictví, existence a způsobilost dědice nabýt dědictví, dědický titul a také přijetí či případné odmítnutí dědictví dědicem. Každému z těchto předpokladů nabytí dědictví jsem se podrobně věnoval v samostatné kapitole.

Na začátku této práce jsem se ještě před samotnými předpoklady dědického nástupnictví zabýval obecnou charakteristikou dědického práva, jehož základním účelem historicky zůstává zajistit kontinuitu vlastnického práva k majetku a jiným majetkovým hodnotám po smrti zůstavitele tím, že tento majetek přejde na jeho právní nástupce. Poté jsem značnou část práce věnoval základním zásadám dědického práva, které představují základní pilíře právní úpravy dědického práva. Současná právní úprava dědického práva stále vychází ze zásad, které před více než sto lety zformuloval Emanuel Tilsch.

Smrt fyzické osoby představuje první a základní předpoklad k tomu, aby mohlo dojít k dědickému nástupnictví. Smrtí fyzické osoby zaniká její způsobilost mít práva a povinnosti a zároveň s tím je nutné vyřešit, co se stane se zanechaným majetkem pozůstalého, pokud tedy nějaký majetek, který může být předmětem dědictví, zanechal. Podle současné právní úpravy se dědictví nabývá ipso iure již okamžikem smrti zůstavitele, nezprostředkovaně, přímo na základě této právní skutečnosti, žádný jiný úkon k nabytí dědictví již zákonem vyžadován není (kromě prohlášení dědice o tom, že dědictví neodmítá).

Existence dědictví představuje další podmínku dědické posloupnosti. Pokud by po sobě zůstavitel nezanechal žádný majetek, nebo zanechal jen majetek nepatrné hodnoty, pak nemůže dojít k dědickému nástupnictví. Dědictví představuje určitý jednotný celek, který je tvořen jak aktivy, tak i pasivy zůstavitele a který na základě zásady univerzální sukcese přechází na právní nástupce zůstavitele jako jeden nerozlučný celek. Dědicové zůstavitele vstupují do právního postavení jejich předchůdce a stávají se jeho univerzálními právními nástupci, přičemž dochází ke splynutí dědicova majetku s majetkem zůstavitele a

ten tak odpovídá za dluhy zůstavitele, ale jen do výše ceny nabytého dědictví. Předmětem dědictví jsou především věci, závazková práva, která smrtí fyzické osoby nezanikají ale také závazky zůstavitele.

Dalším předpokladem nabytí dědictví je existence a způsobilost dědice nabýt dědictví. Způsobilost dědice se rozlišuje na absolutní a relativní. Absolutní dědickou způsobilost má každá fyzická osoba, která má způsobilost mít práva a povinnosti v době úmrtí zůstavitele, a to včetně nascitura. Dědicem mohou být i právnické osoby, které již byly založeny, resp. zapsány do obchodního rejstříku. Poslední subjektem, který je schopen dědit, je stát. Relativní dědická způsobilost v sobě zahrnuje subjektivní stránku, kdy určité počínání (chování) dědice, kterého se dopustil vůči zůstaviteli, popřípadě jemu blízkým osobám, jej vyloučí z okruhu dědiců. Takový dědic se dědicky nezpůsobilým stává ze zákona.

Dědické tituly zná současná právní úprava pouze dva, a to zákon a závěť. Zákonná dědická posloupnost je ve vztahu k testamentární posloupnosti subsidiární, uplatní se pouze v případech, kdy zůstavitel po sobě žádnou platnou závěť nezanechal nebo pokud žádný závěťí povolaný dědic dědictví nenabyl. Při dědění ze zákona dochází k rozdělení dědiců do čtyř dědických skupin podle stupně jejich příbuzenství, či případně podle jejich rodinného vztahu k zůstaviteli. Závěť je jednostranný právní úkon o tom, komu má v případě pořizovatelovy smrti jím zanechaný majetek připadnout. Závěť je dědický titul s vyšší právní silou než zákon a proto má v případě existence platné závěti dědění ze závěti přednost před zákonnou dědickou posloupností. Občanský zákoník rozlišuje tři formy závěti - holografní, allografní a závěť ve formě notářského zápisu. Nový občanský zákoník zavádí třetí dědický titul a to dědickou smlouvu, která se stane dědickým titulem s nejvyšší právní silou. Dědická smlouva je dvoustranný právní úkon, na základě které povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za svého dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá.

Posledním předpokladem pro nabytí dědictví, kterému jsem se věnoval, je přijetí (resp. neodmítnutí) dědictví. Zde se uplatňuje zásada volnosti dědice dědictví přijmout nebo odmítnout, tudíž se k nabytí majetku dědicem vyžaduje z jeho strany prohlášení o tom, že dědictví neodmítá. Odmítnutím dědictví dědicem má za následek to, že se na něj hledí, jako by se nápadu dědictví vůbec nedožil.

Seznam použité literatury

Knižní literatura

BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011

ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. Svazek 1*. 1. vydání. Praha: Linde, 2008

FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006

GERLOCH, A. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007

KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995

KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 3*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2002

KUČERA, R. *Dědictví*. 1. vydání. Praha: Linde, 2001

MIKEŠ, J. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993

MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011

ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006

TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Sborník věd právních a státních, 1905

Odborné články

DVOŘÁK, J. *K aktuálním otázkám prohlášení občana za mrtvého*. In Ad Notam. č. 6/2004. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2004

KOUBA, V. *Úvaha nad obnovením institutu pozůstalosti*. In Ad Notam. č. 4/1995. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 1995

KRÁLOVÁ, J., ECK, L. *Dědická nezpůsobilost*. In Ad Notam. č. 2/2004. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2004

MUZIKÁŘ, L. *Dědické podíly a jejich výpočet (První část – dědění ze zákona, dědění ze závěti)*. In Ad Notam. č. 1/1997. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 1997

ŠEŠINA, M. *Jak dál v úpravě dědického práva*. In Ad Notam. č. 3/2000. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2000

ŠEŠINA, M. *Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku*. In Ad Notam. č. 2/2004. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck, 2004

ŠNAJDEROVÁ, K. *Přechod práv a povinností po smrti jedince*. In Zdravotnické právo v praxi. č. 2/2003. Olomouc: Solen, 2003

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá předpoklady nabytí dědictví. Cílem této diplomové práce je poskytnout náhled do problematiky dědického práva a podrobně popsat a dále analyzovat jednotlivé předpoklady dědické posloupnosti, což jsou podmínky, jejichž splněním zákon podmiňuje nabytí dědictví. V této práci se systematicky zabývám dědickým právem obecně, základními zásadami dědického práva, právními prameny dědického práva a dalšími instituty dědického práva, včetně několika nových institutů, které jsou upraveny v novém občanském zákoníku. Hlavní část této práce se věnuje rozboru jednotlivých předpokladů dědické posloupnosti.

Tato práce se člení na čtyři kapitoly. V kapitole první, která pojednává o dědickém právu obecně, se zabývám úvodem do dědického práva a základními pojmy.

Ve druhé kapitole se věnuji základním zásadám dědického práva. Tato kapitola je členěna na tři podkapitoly, které se samostatně zabývají dle mého názoru vůdčími zásadami dědického práva. První podkapitola pojednává o zásadě osobní autonomie. Druhá podkapitola o zásadě univerzální sukcese a třetí o zásadě přechodu majetku zůstavitele na dědice jeho smrtí.

Kapitola třetí se věnuje současné právní úpravě dědického práva v České republice. Uvádím zde výčet pramenů dědického práva a to jak hmotného tak i procesního.

Kapitola čtvrtá je stěžejní kapitola této práce a je dále členěna na pět podkapitol. V každé podkapitole se velmi podrobně věnuji předpokladům nabytí dědictví, mezi které patří smrt fyzické osoby, existence dědictví, existence a způsobilost dědice nabýt dědictví, dědický titul a také přijetí či případné odmítnutí dědictví dědicem.

V závěru této práce shrnuji všechny podstatná témata, kterým jsem se v průběhu práce věnoval.

Abstract

This thesis deals with the conditions that need to be fulfilled in order to acquire inheritance. The aim of this thesis is to provide outlook into the matter of the law of succession and thoroughly describe and further analyse individual conditions of hereditary succession, which are legal requirements that needs to be fulfilled in order to acquire inheritance. In this thesis I systematically discuss the law of succession in its general meaning, canons of inheritance, legal sources of the law of succession and also legal institutes including several new ones which are govern in the new civil code. The main part of this thesis analyses individual conditions of hereditary succession.

This thesis is composed of four chapters. Chapter one deals with the general meaning of the law of succession and in this chapter I provide introduction to the law of succession and define some fundamental legal terms.

In chapter two I describe the canons of inheritance. This chapter is divided into three subchapters where I discuss in my opinion the three leading canons of inheritance. First subchapter deals with the principle of personal autonomy. Second one deals with the principle of universal succession. The third subchapter deals with the principle that the predecessor's possession is transferred by law to his heir by the moment of his death.

Chapter three describes current legal enactments of the law of succession in the Czech Republic. I provide an enumeration of legal sources of both the material and procedural law of succession.

Chapter four is the key chapter in this thesis and it is further divided into five subchapters. In each of these five subchapters I describe in great detail the conditions that need to be fulfilled in order to acquire inheritance. These conditions are the death of natural person, the existence of inheritance, the existence of heir and his legal capacity to acquire inheritance, inheritance title and heir's acceptance or denial of inheritance.

In the conclusion of this thesis I summarize all essential topics which I dealt with throughout this thesis.

Název diplomové práce: Předpoklady nabytí dědictví
Conditions to acquire inheritance

Klíčová slova: Nabytí dědictví
Dědická posloupnost
Dědic

Keywords: Acquisition of inheritance
Hereditary succession
Heir